

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2016

Sára Roeselová

**Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta**

Katedra výtvarné výchovy

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Kabina – místo, hranice a veřejný prostor
Cabin – place, boundaries and public space

Sára Roeselová

Adresa: Hálkova 11, Praha 2, 120 00

Vedoucí bakalářské práce: MgA. Michal Sedlák
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: B VV

Červen 2016

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci s názvem *Kabina – místo, hranice a veřejný prostor* vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, červen 2016

.....

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych využila tohoto prostoru k poděkování MgA. Michalu Sedlákovi za inspirativní způsob vedení této bakalářské práce. Současně ze srdce děkuji Katedře výtvarné výchovy Pedagogické fakulty UK, díky níž mi bylo umožněno strávit rok v prostředí Finského Laponska; rok, který se ukázal býti silně formující jak pro mě osobně, tak pro tuto práci.

ANOTACE

Bakalářská práce se zabývá tématem prostoru, jeho vnímáním a tvůrčí prací s ním, to vše prostřednictvím tématu kabiny, jako prostorového jevu. Důležitou roli hrají přesahy do oblasti filosofie a fenomenologie architektury, obojí ve snaze pojmenovávat a charakterizovat prostor a jeho součásti, jako je místo, cesta, hranice, ohnisko apod. Jedním z nosných témat je též duch místa, otázka charakteru a atmosféry kabin a míst tvořených nejen vizuálními a fyzickými stránkami, ale též historicko-kulturním a krajinným kontextem. Výtvarná práce na téma navazuje vlastní fotografickou dokumentací specifického prostoru a realizací v něm. Práce celá pak směřuje k didaktickému využití ve snaze přiblížit středoškolským studentům možnosti tvůrčí práce s veřejným prostorem a jeho součástmi.

Klíčová slova

místo, veřejný prostor, materiál, paměť, instinkt

ANNOTATION

The theme of the bachelor thesis is the perception of space and creative work within it, all of that through the topic of a cabin as a phenomenon of space. An important role is played by the transcendence of the topic into the fields of philosophy and phenomenology of architecture, both in the effort to name and characterize space and its parts such as place, route, boundary, focus point etc. One of the substantial topics is also the spirit of place, the question of character and atmosphere of cabins and places formed not only by their visual and physical aspects, but also the socio-historical and landscape context. The art work follows the theme of space and place with own photographic documentation of a specific space and with a realization in it. The entire thesis is concluded by a proposed pedagogical use of this topic with the purpose of introducing the options of creative work with public space to a target group of high-school students.

Keywords

place, public space, material, memory, instinct

OBSAH

1 ÚVOD	8
2 HRANICE TÉMATU.....	11
3. OD KOŘENŮ	17
3.1 Vidět a nebýt viděn	17
3.2 Kam se vztáhnout - Instinkty v dnešním městském prostoru	20
3.3 Tradice jako důležité východisko	25
4 VÝZNAM KABINY V PROSTORU.....	29
4.1 Charakter místa.....	29
4.2 Otázka cílů.....	35
4.3 Identita, místo, cesta	39
5 BOHATSTVÍ, ČLOVĚK, PAMĚŤ A ČAS.....	42
5.1 Bohatství míst	42
5.2 Místo jako kotva v čase, místo jako svědek dění.....	43
5.3 Co místo člověku vrací	46
6 KABINA – MÍSTO – VEŘEJNÝ PROSTOR.....	47
6.1 Prostor a veřejný prostor	47
6.2 Veřejný prostor mimo město.....	48
6.3 Vyšlapávání pěšin.....	50
6.4 Pronikání do neznámé struktury.....	52
7 DIDAKTICKÝ PROJEKT – Tvorba kabin ve veřejném prostoru.....	55
7.1 Motivace a záměry.....	55
7.1.1 Cílová skupina: 1. a 2. stupeň gymnázia, 2. stupeň ZŠ.....	55
7.1.2 Forma a prostředí:.....	55
7.1.3 Didaktická motivace:	55
7.1.4 Slovní zásoba tématu:	56
7.2 Projekt.....	57
7.2.1 Úvod - představení tématu a zavedení pojmů.....	57
7.2.2 MAPA.....	60

7.2.3 VLASTNÍ REALIZACE	61
8 ZÁVĚR.....	65
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	66
SEZNAM POUŽITÝCH INTERNETOVÝCH ZDROJŮ	67
SEZNAM VYOBRAZENÍ	68
UKÁZKA OBRAZOVÝCH PŘÍLOH	70

1 ÚVOD

Prostor je nosné téma pro mnoho různých oborů zkoumání, jiným způsobem se k němu staví filosofie, jiným architektura a jiný je pohled tvůrčí či čistě estetický. Ke zkoumání prostoru právě v těchto disciplínách slouží v této práci pojem *kabina*, který je též hlavním tématem. Kabině je zde rozuměno jako do velké míry abstraktnímu jevu, na jehož vlastnostech je možné zakládat zkoumání obecnějších principů a jevů v prostoru. Tyto obecné principy jsou následně aplikovány na reálný veřejný prostor měst a krajiny. Téma je zpracováno výtvarnou realizací a taktéž návrhem uplatnění ve výtvarné výchově.

Za cíl pedagogického využití tohoto tématu lze považovat stav, ve kterém je člověk schopný vnímat prostředí, ve kterém žije, funkčně o něm přemýšlet, rozeznávat jeho kvality a dokázat na ně reagovat. Aby mohl o tématu hovořit, i jen aby o něm dokázal funkčně přemýšlet, musí být i vybaven pojmy, které mu toto umožní.

Ve vztahu žáka a jeho naučených či zažitých schopností je v oblasti výtvarné výchovy velkým pojmem a cílem tzv. vizuální gramotnost. i téma této práce si dává za cíl rozvíjet u dospívajících jistý druh gramotnosti. Na rozdíl od té vizuální, jejímž hlavním předmětem jsou grafické podněty, se jedná o schopnost vnímat prostor a vztahy prvků v něm, o prostoru kriticky přemýšlet a dokázat do něj tvůrčím způsobem zasahovat. Nejedná se zde primárně o míry nebo vzdálenosti, nýbrž o vnímání tvaru, měřítek, barev, struktur a všech těchto částí, které spoluvytvářejí atmosféru jednotlivých míst a společně utváří svět, ve kterém se pohybujeme.

Ostatně i na svou otázku „*Co tedy míníme slovem ‚místo‘?*“ odpovídá Christian Norberg-Schulz následovně: „*Máme jím na mysli totalitu, kterou utvářejí konkrétní věci, jež mají hmotnou substanci, tvar, texturu, barvu. Tyto věci společně určují ‚charakter prostředí‘, jenž je podstatou místa. Obecně řečeno, místo je dáno jakožto určitý charakter nebo ‚atmosféra‘.*“¹

Schopnost vnímat takovéto drobnosti nám pak umožní například vnímat identitu měst, rozeznávat, pojmenovávat jejich kvality a poučovat se z nich ve vztahu k vlastnímu životnímu

¹NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius Loci, k fenomenologii architektury*. Praha: Odeon, 1994. ISBN 80-207-0241-5. s. 6

prostoru. „Při návštěvě cizího města nás obvykle upoutá jeho zvláštní charakter, který se stává důležitou součástí naší zkušenosti.“² Jakmile dokážeme tuto zkušenost pojmenovat, jsme schopni se jí aktivně inspirovat.

Pojem *kabina* je jedním z těch, skrze něž je možné do takto širokého tématu proniknout, na jehož vlastnostech je možné zkoumat a poznávat i vlastnosti prostoru obecně, zejména pak toho veřejného, prostoru měst a krajiny, v němž se denně pohybujeme a se kterým se učíme zacházet. *Kabina* je v mnohých situacích ve své uzavřenosti možnou analogií k *místu*, které je také určeno jistým charakterem a hranicemi v širším prostoru. Dle Christiana Norberga-Schulze, jenž se přímo odkazuje na Martina Heideggera je vzájemný vztah místa a drobné architektury následující: „*Architektura znamená zviditelňovat genia loci a úlohou architekta je vytvářet místa naplněná významy...*“³ Právě v této souvislosti je pak možné místa nacházet, zkoumat kam až sahají a rozlišovat jejich vlastnosti.

V kontextu tématu vyvstávají i další pojmy, jako *místo*, *cesta* nebo již zmiňovaný *prostor*. i ty jsou dobrými prostředky pro utváření výše zmíněného druhu gramotnosti a je jim proto též věnována náležitá pozornost. Všechny tyto pojmy jsou zajímavé, avšak složité ve své obecnosti a abstraktnosti. Práce se proto snaží věnovat pečlivou pozornost významu těchto pojmů pro jejich lepší pochopení a možné užití.

Součástí této *prostorové gramotnosti* je nepochybně i schopnost úvahy nad nefyzickými aspekty, které s sebou jednotlivá místa přinášejí. Jedná se o kulturně historický kontext, do něhož je místo vsazeno, o děje, které se na místě odehrály, o lidi, kteří mají k místu vztah, o vše, co daný bod v prostoru pamatuje. To vše společně přispívá vytváření ducha místa.

Vycítit a promyslet, jaký zásah je pro dané místo relevantní a vhodný a který je naopak nemístný by též mělo být jednou ze základních schopností této disciplíny, stejně tak, jako se učíme rozeznávat dobrá a špatná grafická řešení, kvalitní a důvěryhodnou propagaci od té zavádějící. Zásahy do veřejného prostoru měst nás přímo ovlivňují a je tedy na místě dokázat o nich kriticky přemýšlet, a to jak v aspektech fyzických, tak v otázkách kontextu.

Výtvarná práce poskytuje paralelní linku celému tématu. v rámci jednoho specifického prostředí, lesnatého severočeského kopce Hrazený, pomáhá pomocí dokumentovaných

²NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius Loci, k fenomenologii architektury*. Praha: Odeon, 1994. ISBN 80-207-0241-5. s. 14

³NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius Loci, k fenomenologii architektury*. Praha: Odeon, 1994. ISBN 80-207-0241-5. s. 5

instalací a samostatných fotografií utvářet představu o relativně náročných abstraktních pojmech diskutovaných v textu a nabízí vodící linii k myšlenkám o tématu tak subjektivnímu, jako je toto. Objekty i fotografie naznačují prostorové vztahy, naznačují charakter, atmosféru i hranice myšlených kabin, jejich přesná podoba, jelikož je pouze myšlená, však závisí na subjektivitě pohledu každého pozorovatele.

Prostředí lesa umožňuje představit diskutovaná témata a zmiňované pojmy v praxi, a to ve srozumitelném kontextu přírody. Se všemi kvalitami, kterých tento zprostředkovaný prostor nabývá, se můžeme setkat i v jiném druhu prostředí. Tak jako „*les se skládá ze stromů, město utvářejí domy.*“⁴ Zároveň „*Hranicemi architektonického prostoru jsou podlaha, stěna a strop. Hranice krajiny jsou strukturálně podobné a patří k nim půda, horizont a nebe.*“⁵ Hlavní analogické prostředí je tak prostředí měst, která však již oplývají složitějším kulturním a společenským kontextem, než je tomu v případě venkovské krajiny.

Ve vztahu k *prostorové gramotnosti* se stává velmi podstatnou myšlenka, již vyjádřil Václav Cílek, když popsal, jak člověk, pění o své okolí, o krajinu vnější, kultivuje zároveň svou duši, krajinu vnitřní. Projevy takovéto péče jsou pak všední záležitostí, ačkoli není samozřejmé o takovýchto dějích běžně přemýšlet.⁶

⁴ NORBERG-SCHULZ, Christian. Genius Loci, k fenomenologii architektury. Praha: Odeon, 1994. ISBN 80-207-0241-5. s. 6

⁵ NORBERG-SCHULZ, Christian. Genius Loci, k fenomenologii architektury. Praha: Odeon, 1994. ISBN 80-207-0241-5. s. 13

⁶ CÍLEK, Václav. Praha: Dokořán, 2010. Texty o paměti krajiny, smysluplném bobrovi, areálu jablkového štrúdlu a také o tom, proč lezeme na rozhlednu. ISBN 80-7363-042-7. s. 5

2 HRANICE TÉMATU

Kabina je pojem, který na první pohled velmi prostě pojmenovává běžné objekty - na mysl přichází telefonní budka, kabina lanovky, kabinka toalet, nebo třeba chatka v kempu. Už díky tyto příklady definují kabinu jako ohraničené místo, v němž vzniká nějaké prostředí. Jakmile se tedy zamyslíme nad tím, co objekty nebo místa činí kabinami, zjistíme, že šíře této prvotní definice obsáhne mnohé další a z kabiny se tak stává o poznání širší pojem. Co tedy dělá kabinu kabinou?

Do kabiny je možné vstoupit, nebo z ní vystoupit - je tedy možné být uvnitř, nebo vně. Do kabiny také vstupujeme za nějakým účelem, za něčím, co okolí neposkytuje. Základním předpokladem tedy je, aby bylo vnitřní prostředí kabiny odlišné od prostředí okolního. Charakter tohoto vnitřního prostředí je pak určující pro její význam v kontextu širších souvislostí s prostředím, ve kterém se nachází. Pojmy *vnitřek* a *vnějšek* rozebírá také Schulz a tímto způsobem dává vnitřní a vnější prostředí do souvislosti s tématy hranic a kontextu, o kterých bude dále řeč. „*Vztah k vnějšku a vnitřku, který je základním aspektem konkrétního prostoru, naznačuje, že prostory mají rozdílný stupeň rozlehlosti a uzavřenosti. Zatímco krajiny se vyznačují rozdílnou, ale v zásadě souvislou rozlehlostí, sídla jsou uzavřenými entitami. Mezi sídlem a krajinou je proto vztah figury a pozadí.*“⁷ v intencích tématu kabiny je možné *sídlu* rozumět v menším měřítku jako člověkem vytvořené kabině.

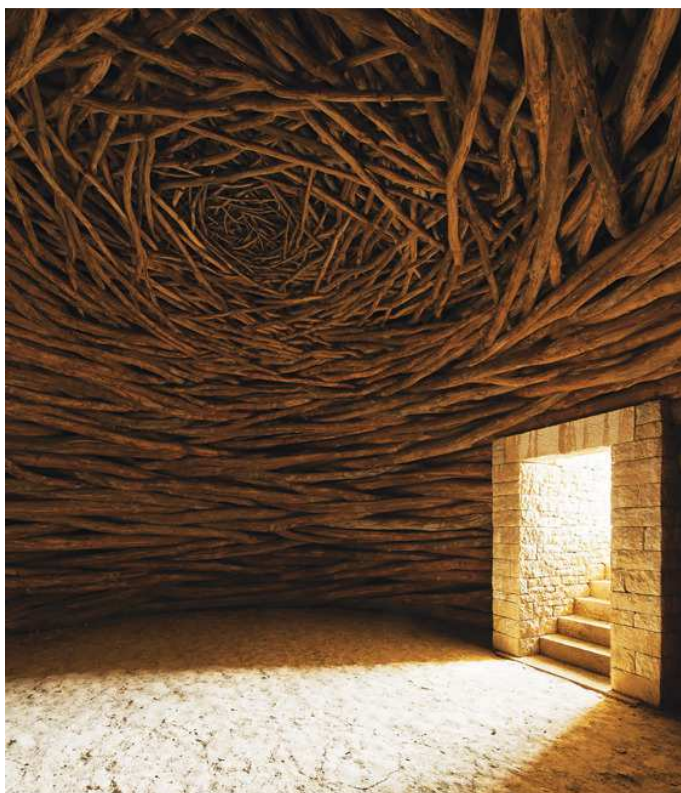
Kabinou je tedy jedno prostředí menšího měřítko zasazené do okolního většinového prostředí odlišného charakteru. Pokud i obecné místo, nedefinované explicitně nějakým objektem na první pohled pojmenovatelným jako kabina, splňuje tento předpoklad odlišnosti ‚vnitřního‘ a ‚vnějšího‘ prostředí, je možné ho jako kabinu vnímat též. Vyžaduje to však určitou sílu jeho odlišného charakteru, minimálně takovou, aby se místo funkčně vymezilo vůči svému okolí.

Je pak zcela zásadní ptát se, jak vypadá vzájemná hranice těchto dvou odlišných prostředí. Odpovědí na takovou otázku otevíráme možnosti rozsahu *cabiny*. Vždyť například Venturi

⁷ NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius Loci, k fenomenologii architektury*. Praha: Odeon, 1994. ISBN 80-207-0241-5. s. 12

definuje architekturu v celé její rozsáhlosti jako „zdi mezi vnitřkem a vnějškem“.⁸ Také Giedion rozsáhle zpracoval dějiny architektury právě na základě vztahu vnitřku a vnějšku.⁹

Ptáme se, musí-li být tato hranice tvořena pevnými a neprůhlednými zdmi, nebo zda nestačí na příklad sklo, skrz které prostoupí světlo, ale ne člověk ani vzduch, vůně nebo zvuk. Zda nestačí oddělit kabinu od okolí jen čtyřmi zdmi, ale pominout střechu, která by ji oddělovala i od pohledu vzhůru, případně nestačí-li prostor pouze zastřešit a tím ho chránit, avšak do všech světových stran ho nechat otevřený. Rozměry takového prostoru jsou pak přesně určené, ačkoli pevné hranice neexistují. Právě charakter a množství otvorů v hranicích kabiny jsou to, co do velké míry definuje její charakter. Schulz tuto myšlenku vyjádřil na příkladu domu takto: „(dům, pozn. autorky) Má však okno, otvor, který nám dává zakoušet vnitřek jako doplnění světa venku.“¹⁰

Obrázek č. 1 - Andy Golgsworthy¹¹

⁸ NORBERG-SCHULZ, Christian. Genius Loci, k fenomenologii architektury. Praha: Odeon, 1994. ISBN 80-207-0241-5. s. 15

⁹ NORBERG-SCHULZ, Christian. Genius Loci, k fenomenologii architektury. Praha: Odeon, 1994. ISBN 80-207-0241-5. s. 12

¹⁰ NORBERG-SCHULZ, Christian. Genius Loci, k fenomenologii architektury. Praha: Odeon, 1994. ISBN 80-207-0241-5. s. 8

¹¹ <http://amaiasanchez.tumblr.com> (25. 6. 2016)

Ve všech těchto případech, ať už tvoříme z cihel nebo ze skla, bez zdí nebo bez střechy, se ale stále jedná o jakousi drobnou stavbu, která pracuje s reálným fyzickým ohraničením prostoru.

Reálným příkladem takových kabin by mohla být kaplička u polní cesty, severská sauna, zkušební kabinka v obchodě, nebo třeba altán v parku.

Rozvineme-li tuto myšlenku dál, dostaneme se až k otázce, zda vůbec potřebujeme zdi jakéhokoli tvaru nebo materiálu, abychom danou hranici dostačujícím způsobem určili. Zda nemůže být tato hranice pouze myšlená. Nestačí-li tvar vykolíkovat v zemi, nebo jestli je kabinou prostor, kde je středem kmen stromu jeho pomyslné hranice určuje dosah koruny, nebo linie tvořená okolními stromy. „*V méně vyhraněné podobě se může objevovat (uzavřenost, pozn. autorky) jako zhuštěný shluk prvků, jehož hranice jsou spíš naznačené, než zjevné. ‚Uzavřenost‘ lze dokonce naznačit pouhou změnou textury země.*“¹²

V takovém případě už se i musíme ptát, zda je kabinou prostor, který není určený sám sebou, ale jehož hranice jsou definovány okolím, přítomností okolních prvků. Je kabinou prázdné místo v plném prostoru, proluka v městské zástavbě, klidné zákoutí rušného náměstí nebo například lysý kousek jinak hustého lesa?

Při vnímání prostoru je ještě přítomno jedno důležité kritérium, na které je třeba pamatovat. Tímto kritériem je subjektivita. Jde o neodmyslitelnou součást lidského vztahu k okolí. Jde o vlastnost, která je zdrojem konfliktů, ale zároveň skýtá neomezenou rozmanitost přístupů, názorů nebo tvůrčího jednání. Se subjektivitou je proto nezbytné zacházet i v tomto případě.

Otázka tedy zní, zda není hranice libovolné kabiny či libovolného místa vnímána různými lidmi odlišně, stejně tak, jako je tomu u vnímání libovolného jiného prostředí či jeho atmosféry.

¹² NORBERG-SCHULZ, Christian. Genius Loci, k fenomenologii architektury. Praha: Odeon, 1994. ISBN 80-207-0241-5. s. 58

Hranice kabiny tvořené zevnitř světlem, nebo ohraničené z vnějšku tmou:

Obrázek č. 2 - Rovaniemi, foto: Sára Roeselová¹³

Taková kabina by pak mohla být určena i jen jediným sloupem na velkém prázdném prostranství. Sloup určuje střed kabiny, jejíž rozsah je pouze naznačen. Vnější hranice je pak přímo závislá na pocitu příslušnosti k tomuto výchozímu bodu; zda se nacházím „u sloupu“ nebo nikoliv, zda k němu náležím, da se jím cítím bezprostředně prostorově ovlivněna. Tento pocit je zásadně subjektivní a může v něm hrát roli mnoho různých faktorů. Momentální vnímání je zcela závislé na situaci, v níž se zrovna daný člověk nachází, na jeho aktuálním rozpoložení, náladě a neméně na jeho celkovém charakteru. Ve vztahu k prostoru pak velmi záleží i na směru, ze kterého ke sloupu přicházíme a jakým směrem míříme dál, stejně tak jako na směrech, které svým tvarem či hmotou naznačuje sloup či objekt samotný. Zvláště silná by pak mohla být příslušnost k dané kabině, jednalo-li by se namísto sloupu například o pomník se silným příběhem nebo o jiný symbolický prvek, jehož fyzická podoba je pouhým náznakem jeho hlubšího a složitějšího významu.

Dalším tématem je otázka trvání. Můžeme za kabinu označit přechodně prázdné místo v davu, na koncertě či na demonstraci? Možná i jen v rušné ulici může moment, kdy se náš

¹³ <http://sara.roeselova.cz/2015/10/08/ze-severu-vystava-fotek> (25. 6. 2016)

bezprostřední osobní prostor na několik vteřin náhodou vyprázdní, působit až uzavřeným dojmem. v dané situaci také vzniká prostředí odlišné od okolí, jehož hranice jsou určeny přiléhající masou lidí. Jde však o hranici v prostoru nestálou, s níž kabina vzniká a zaniká v řádu vteřin či minut. Kabina je pak opravdu jen otázkou okamžiku.

Subjektivita v prostoru - hranice tvořená okolní mlhou:

Obrázek č. 3 - Norsko, foto: Sára Roeselová¹⁴

Mnoho ze zmíněných případů se už zjevně pohybuje v místech, kde jsou meze *kabiny* stírány, kde se až rozplývají. Jde však zároveň o hranice, jakkoli mohou působit nejasně, které určují šíři kontextu, v němž je třeba tento pojem vnímat. Všechny tyto vlastnosti, o nichž je řeč ve vztahu ke kabině, jsou stejně relevantní při přemýšlení o prostoru obecně. Jde o pojmy jako uzavřenost a otevřenost, úplnost, proměnlivost, vztahovost či trvání, rytmus, směr, materiál či okolí, které by měly patřit k zásobě výrazů, pomocí nichž se o prostoru vyjadřujeme a které nám běhají hlavou, když o svém okolí přemýšlíme. Při práci s konkrétním místem a s konkrétním zásahem do prostředí je tak třeba uvažovat v mezích všech výše zmíněných možností ve snaze o nalezení dobrého řešení.

¹⁴ <http://sara.roeselova.cz/2014/10/21/norsko> (25. 6. 2016)

Za určitých podmínek tak může libovolný z těchto postupů vést ke vzniku kabiny, která je tvořena základním vztahem mezi dvěma odlišnými prostředími, prostoru *uvnitř* a prostoru *vně*.

K tématu hranic, hmoty a krajiny:

Obrázek č. 4 - *Around*, Waltercio Caldas, 1994¹⁵

Obrázek č. 5 - *While you weight 1976-2006*, Cildo Mereles, 2009¹⁶

¹⁵ <http://www.skulpturlandskap.no/artwork/around> (25. 6. 2016)

¹⁶ <http://www.skulpturlandskap.no/artwork/while-you-weight-1976-2009> (25. 6. 2016)

3. OD KOŘENŮ

Aby bylo možné zkoumat hranice pojmů a posunovat je dál, je třeba rozumět jejich kořenům a znát jejich původní podstatu. Následující kapitoly se proto ohlíží do minulosti za hledáním forem, které se dají jako první nazývat kabinami ve smyslu úkrytů, přístřeší a drobných staveb, za jejich funkcemi a s cílem nacházet stopy těchto forem v dnešním světě.

Lidské instinkty a potřeby jsou určujícími vodícími linkami při utváření a rozvíjení životního prostoru a architektonických prvků v rámci něj. Nastiňují proto, jakou roli hrály tyto základní lidské potřeby v prvopočátcích civilizace a jakou roli hrají naše instinkty v městském prostředí dnes.

3.1 Vidět a nebýt viděn

Člověku, ať už je součástí stěhovavého loveckého kmene, nebo usazeného zemědělského národa, jsou vlastní některé základní potřeby a instinkty, jimž se přirozeně podřizuje a jimiž je ovládán rytmus jeho života. Jeden takový zobecněný instinkt popisuje Crow při diskusích nad lidským vztahem k přírodě: „...*hunter-gatherers manipulating the natural order to better position themselves in the world around them*“¹⁷ Na prvním, nejelementárnějším, místě se, i podle známé Maslowovy hierarchie potřeb¹⁸, nacházejí fyziologické potřeby. Těmi jsou potřeba potravy, vody, spánku nebo fyzické aktivity. Hned na druhém místě se pak nachází potřeba bezpečí a jistoty. Tato potřeba je nejrelevantnější ve vztahu ke kabině a bude o ní nadále řeč. „*Raná středomořská architektura se vyznačovala užíváním velkých kamenů. Materiály této megalitické architektury symbolizují pevnost a stálost hor a skal.*“¹⁹ Právě o charakteru kamene jako o jeho tradici, ať už přímé, fyzické, nebo jen symbolizované se vyjadřuje Jiří Fiala: „*S kamenem jsou od pradávna spojovány atributy trvalosti, stability, spolehlivosti, neměnnosti, nepomíjivosti, věčnosti, nezničitelnosti, nepohyblivosti, státnosti, tíhy, směřování dolů. Tyto atributy nacházíme také všude tam, kde kámen přebírá roli symbolickou. Pokládáme základní kameny, aby stavba byla pevná a trvalá, posvátná a*

¹⁷ CROWE, Norman. Nature and the idea of a man-made world, an investigation into the evolutionary roots of form and order in the built environment. MIT Press, 1997. ISBN 0262531461. s. 20

¹⁸ https://cs.wikipedia.org/wiki/Maslowova_pyramida (30. 6. 2016)

¹⁹ NORBERG-SCHULZ, Christian. Genius Loci, k fenomenologii architektury. Praha: Odeon, 1994. ISBN 80-207-0241-5. s. 51

význačná místa jsou vyznačována kameny, obětiště a oltáře byly kamenné...²⁰ Je třeba říci, že číst v materiálech a jejich charakterech tak, jako činí Fiala je jedním z důležitých východisek prostorové tvorby v kontextu města či krajiny, a to nejen v návaznosti materiálu na minulost. Juhani Pallasmaa hovoří i o tom, jak materiály voní či zní, jak zní prostor.²¹ Člověk žijící v jakékoli době od pravěku po současnost prahne po bezpečí, po jistotě, po tom být chráněn. Na elementární pudové úrovni jde o bezpečí před přímým fyzickým ohrožením, a to jak ohrožením meteorologickými jevy, tak ohrožením predátory, a to ať už jde o divou zvěř v přírodě, nebo o zloděje ve městském prostředí. Proto člověk nejprve vyhledává nebo vytváří úkryty, přístřeší nebo kabiny, které by tuto potřebu uspokojovaly. Tyto mají primárně defenzivní charakter skloubený s potřebou obživy. Pro lov je kupříkladu zcela zásadní úkryt, v němž může predátor vyčkávat neviděn, sám však mít dobrý rozhled - tento princip můžeme pozorovat například u posedu, ideálního příkladu manifestace tohoto instinktu v dnešním světě. v návaznosti na Croweovy texty o původu přebývání²² se dá přirovnat podlaha kabiny k půdě a její strop k nebesům. Stěny jsou to, co nás chrání před okolím a okno je tím, co nás s okolím propojuje a zajišťuje rozhled, který je také nezbytnou formou ochrany.

Charakter prvních úkrytů a přístřešků se liší se zeměpisnou polohou a s dobou. Od jeskynních úkrytů přešel vývoj k hliněným a později kamenným, dřevěným či zděným příbytkům, pomíneme-li možnosti soudobých materiálů. s migrací se přístřeší adaptovalo podle potřeb závislých na přírodních podmínkách různých zeměpisných poloh a nadmořských výšek. v severské krajině tak například vzniklo několik druhů přechodného přístřeší pro kočovné národy následující sobí stáda po Laponské tundře²³, jiné oblasti naopak daly vzniknout trvalejším příbytkům zemědělsky zaměřených civilizací.

Přístřeší na této úrovni, ať šlo o kočovné stany nebo trvalá dřevěná stavení, už nezajišťují pouze zcela elementární potřeby spojené s přežitím. Crowe rozšiřuje funkci přebývání nad rámec obyčejného přístřešku a jeho funkcí tímto způsobem (na příkladu přebývání kmene Navajo): „*building a domicile (that is a hogan) is a prerequisite required to ordering one's*

²⁰ FIALA, Jiří. Výška, šířka, hloubka, čas – vybrané meditace filosofické. Praha: Malovaný kraj7, 2013. ISBN: 978-80-904956-7-8. s. 155

²¹ PALLASMAA, Juhani. The Eyes of the Skin: Architecture and the Senses, 3rd Edition. New York: John Wiley & Sons Inc., 2012, ISBN: 9781119941286. s. 54

²² CROWE, Norman. Nature and the idea of a man-made world, an investigation into the evolutionary roots of form and order in the built environment. MIT Press, 1997. ISBN 0262531461. s. 22

²³ NIKULA, Riitta. Architecture and Landscape: The Building of Finland. Helsinki: Finland Otava Publishing Company, 1993. ISBN 9789511125341. s. 32

*adult life – without that you can't plan the future things (...) it is a place to sit at and plan the next step (...) more than just a shelter, the domicile is seen as a fundamental paradigm for an ordered existence.*²⁴ Odpovídá i na duchovní potřeby specifických pro různé světové kultury. Mají též na paměti formát kmenového, rodinného, či jiného společenského uspořádání života - příkladem budiž kruh okolo ohně, nebo druhý vstup do příbytku pro rituální účely. Inuitské igloo, hogan Navajů²⁵ či laponská kota²⁶ jsou krásnými příklady funkčních příbytků, které zároveň slouží jako zázemí pro přírodní národy bohaté na duchovní a rituální tradice. „*Víme, že identita člověka je do značné míry funkcí míst a věcí.*“²⁷

Obrázek č. 6 - Tradiční laponská kota²⁸

Právě různé příbytky a jejich funkce dokládají potřeby lidí dané doby a dané oblasti. Jsou tak zcela zásadním pramenem svědectví o předešlých lidských kulturách.

²⁴ CROWE, Norman. Nature and the idea of a man-made world, an investigation into the evolutionary roots of form and order in the built environment. Mit Press, 1997. ISBN 0262531461. s. 31

²⁵ CROWE, Norman. Nature and the idea of a man-made world, an investigation into the evolutionary roots of form and order in the built environment. Mit Press, 1997. ISBN 0262531461. s. 35

²⁶ NIKULA, Riitta. Architecture and Landscape: The Building of Finland. Helsinki: Finland Otava Publishing Company, 1993. ISBN 9789511125341. s. 67

²⁷ NORBERG-SCHULZ, Christian. Genius Loci, k fenomenologii architektury. Praha: Odeon, 1994. ISBN 80-207-0241-5. s. 21

²⁸ <http://www.theapricity.com/forum/archive/index.php/t-156627.html> (30. 6. 2016)

V dalším vývoji se od zcela základních potřeb nutných pro přežití posouváme dál. Vzniká potřeba pocitu domova, potřeba navracet se na stejné místo. „*Pojem domu má pro nás zásadní význam. Každý odněkud přichází a cítí potřebu někam patřit. Pakliže tato potřeba zůstane nenaplněna, bude nás to velmi oslabovat a zraňovat. Slovo Nostalgie znamená touhu po návratu a bolest z odloučení.*“²⁹ Člověk se obklopuje svým, obklopuje se krásným, mystickým, bezpečným. Tím si vytváří prostor jemu vlastní s jeho osobitým charakterem. „*Osobní identita člověka předpokládá identitu místa.*“³⁰

V těchto potřebách a odpovědích na ně leží podstata a kořeny architektury, která je nadále rozvíjena ruku v ruce s druhotnými potřebami a s technickou schopností tyto potřeby uspokojovat složitějšími a rozvinutějšími postupy. Od prvopočátku člověka, kdy šlo o obranu před fyzickým ohrožením, o zajištění sucha a tepla, a to vše ne v pohodlné míře, ale v míře dostatečné pro přežití, jsme se dnes již přehoupli do momentu, kdy existují postupy pro uspokojování i těch nejvytříbenějších potřeb spojených s pohodlím či estetickým vnímáním. Crowe uvádí dva zdroje architektury v přírodě. Prvním je měřítko, ve kterém se staví z hlediska materiálů a konstrukcí. Druhým je pak měřítko lidského těla³¹, což je vzor, který se napříč věky příliš nemění. Odpovědi na dobové a místní duchovní potřeby, estetické cítění a podnební podmínky jsou pak některými z hlavních vodičů všech stavebních a uměleckých stylů a způsobů napříč historií.

3.2 Kam se vztáhnout - Instinkty v dnešním městském prostoru

Instinkty a potřeby jsou relevantní nejen v pohledu do historie, ačkoli si je dnes běžný člověk ne vždy a přímo uvědomuje. Je řeč o instinktech vztahujících se k prostoru, ve kterém žijeme, v němž se denně pohybujeme, o instinktech, jimž je, nebo by alespoň měla být, podřizována architektonická tvorba, stejně jako urbanistické koncepce prostoru.

Jak už bylo řečeno, člověk vyhledává bezpečí. Vyhledává též útulnost a krásu, je tažen k tomu, co je mu přirozené a cítí se nespokojen tam, kde je tato harmonie narušena. Běžný člověk, jehož povoláním není právě městské plánování či design, si takovýchto věcí příliš nevšímá,

²⁹ KRIER, Léon. *Architektura - Volba nebo osud*. Praha: Academia, 2001. ISBN 80-200-0012-7 s. 179

³⁰ NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius Loci, k fenomenologii architektury*. Praha: Odeon, 1994. ISBN 80-207-0241-5. s. 21

³¹ CROWE, Norman. *Nature and the idea of a man-made world, an investigation into the evolutionary roots of form and order in the built environment*. Mit Press, 1997. ISBN 0262531461. s. 46

tedy dokud fungují tak, jak mají. Jakmile není prostor koncipován v souladu s jeho instinkty, necítí se v něm dobře, vyhýbá se mu. v reakci na to volí jinou cestu, nesnaží se přímo pojmenovávat problém, jednoduše se mu vyhne. Dochází k narušení jeho vnitřní instinktivní harmonie, rytmu při pohybu prostorem.

Tyto instinkty nejsou nutně potřebami v pravém slova smyslu, nic životně zásadního se nestane, nebude-li se jimi každý detail okolního prostoru řídit, ale jsou nezbytné pro dobrý a zdravý pocit z pobytu ve městě či krajině, kterou „*sídla, cesty a různé prvky ... proměňují v kulturní krajinu.*“³² Jde například o to, jakými kličkami člověk musí překonat rušné prostranství či křižovatku, jak snadné či obtížné je se ve vlastním nebo cizím městě zorientovat, či kam se člověk může vztáhnout na volném prostranství. Právě tyto potřeby přehledu a vztažení zavádí Norberg-Schulz ve dvou psychických funkcích ‚*orientace a identifikace*‘, které uvádí v korespondenci s ‚*prostorem a charakterem*‘.³³ v praxi pojmy dále rozvíjí takto: „*Aby člověk našel oporu pro svou existenci, musí být schopen ‚se orientovat‘, musí vědět, ‚kde‘ je. Ale také se musí ‚identifikovat‘ se svým prostředím, tj. musí vědět, ‚jaké‘ je určité místo.*“³⁴

Není nám přirozené trávit čas, na něco čekat či konverzovat, v prostoru otevřeném do všech světových stran. Sami totiž vizuálně obsáhneme jen výseč tohoto kruhu, tudíž se jen ve vztahu k této výseči můžeme cítit zcela bezpečně. Jen vůči této viditelné výseči máme jistotu možné včasné reakce na příchozí podněty.

Přijdeme-li na sraz určený na rozlehlém náměstí o nějaký čas dříve, dojdeme do jeho středu, rozhlédneme se, zda neuvidíme známé tváře, ale poté nám bude příjemnější čekat někde v ústraní - na místě, kde jsme chráněni, ale odkud máme dobrý výhled - například u zdi okolních domů, popřípadě u sochy či sloupu, které nás ne nutně samy fyzicky chrání, ale slouží jako body, ke kterým je možné se přechodně vztáhnout, a to nejen jako orientační bod, nebo věc, o kterou je možné se opřít. Jde o prvky, objekty ke kterým můžeme pro daný moment patřit, být v pomyslné kabině určené jimi a momentální příslušností k nim. Tyto body zlehčují bezprizornost otevřenosti a anonymity rozlehlého prostranství.

³² NORBERG-SCHULZ, Christian. Genius Loci, k fenomenologii architektury. Praha: Odeon, 1994. ISBN 80-207-0241-5. s. 10

³³ NORBERG-SCHULZ, Christian. Genius Loci, k fenomenologii architektury. Praha: Odeon, 1994. ISBN 80-207-0241-5. s. 18

³⁴ NORBERG-SCHULZ, Christian. Genius Loci, k fenomenologii architektury. Praha: Odeon, 1994. ISBN 80-207-0241-5. s. 19

Stejně tak, přijdeme-li si posedět s knížkou do parku, nemíříme hned do středu nejotevřenější plochy, nýbrž budeme mít tendenci se fyzicky vztáhnout k nějakému bodu - ke stromu nebo k lavičce, na nějaké místo u kraje, kde se posadíme tak, abychom měli chráněná záda a zároveň dobrý přehled po okolí.

Cítit se bezpečně v nefamiliárním místě nechráněném z žádné strany je možné opět až s narůstajícím měřítkem, kdy je dané prostranství tak rozlehlé, že případné nebezpečí nebo nečekaný podnět můžeme zaznamenat včas, aniž bychom se museli co vteřinu ohlížet přes rameno.

Tyto body, ke kterým se můžeme ve městském prostoru vztáhnout, jsou velmi důležité. Jejich vzájemnými vztahy je tvořena dynamika a kontinuita prostoru. Vztahy je zde myšleno vzájemné měřítko, umístění, tvar, materiál apod. Tvoří si okolo sebe své vlastní prostorové bubliny, kabiny, do kterých můžeme příslušet. Schulz tento jev velmi trefně pojmenoval jako *ohnisko*: „*Každá uzavřenost se stává středem širšího rámce a může tak fungovat jako ‚ohnisko‘ pro své okolí.*“³⁵

³⁵ NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius Loci, k fenomenologii architektury*. Praha: Odeon, 1994. ISBN 80-207-0241-5. s. 12

Ohnisko:

Obrázek č. 7 - *Ephemeral Works*, Andy Goldsworthy, 2004-2014³⁶

Obrázek č. 8 - *Woven branch arch*, Andy Goldsworthy, 1986³⁷

³⁶ <http://www.npr.org/2015/10/08/446731282/sculptor-turns-rain-ice-and-trees-into-ephemeral-works> (26. 6. 2016)

³⁷ http://www.goldsworthy.cc.gla.ac.uk/image/?tid=1986_027A (26. 6. 2016)

Vnímání hranic těchto kabin je však stejně subjektivní, jako například vnímání osobního prostoru, mění se s měřítkem, ve kterém se pohybujeme, s množstvím přítomných lidí nebo děním v okolí. v davu je prázdný okruh několika metrů opravdu velkým, avšak brzy ráno na prázdném náměstí je přítomnost cizího člověka ve vzdálenosti několika metrů více než zvláštní; dá se říci, že ne náhodná.

Dalším aspektem, se kterým musí nutně tvorba prostoru pracovat, jsou očekávání lidí v něm. Stoupáme-li ve městě po dlouhých schodech nebo po cestě na kopec, očekáváme nějaký finální bod, vrchol, kterého dosáhneme. Nemusí se jednat o rozhlednu či jinou stavbu, ale očekáváme, že bude závěr našeho stoupaní nějakým způsobem, byť jen symbolicky či náznakem komunikován, adresován, nonverbálně zmíněn. v reakci na nenaplněnost tohoto očekávání může přijít buďto zmatení, že snad cesta pokračuje za zatáčkou někam ještě výš, nebo posléze jakási rozpačitost, neukončenosti, nenaplněnost. Pocit neukončenosti je právě jeden z těch lidských instinktů, které narušují vnitřní rovnováhu, které ovlivňují naše rozpoložení, které jsou nám nepřírozené. v tomto případě je naopak žádoucí pocit zadostiučinění, ujištění se, že jsme dosáhli onoho vrcholového bodu. Právě tato instinktivní očekávání je třeba mít na paměti při práci s prostorem, jelikož soulad s nimi může velmi umocnit kladný zážitek z prostoru. Stejně však může tento zážitek poznamenat prostor vytvořený v nesouladu s nimi. K tématu orientace v prostoru říká Lynch následující: „*Dobrý obraz prostředí dává jeho nositeli pocit emocionální jistoty a bezpečí,*“³⁸ a Norberg-Schulz dodává: „*Kde je tento systém slabý, je obtížné vytvořit si obraz prostředí a člověk se cítí ‚ztracený‘.*“³⁹

V krajině je přítomno mnoho takovýchto vztažných bodů zcela přirozeně; je jím například každý strom či skalka. Příroda však tyto body nevytvořila se záměrem promyšleně budovat prostor ve vztahu k člověku – je to pak právě a pouze člověk, který v takovém prostředí nachází stopy tvarů, rytmu, struktur, atmosfér a právě člověk jim přiřazuje patřičné pojmy, díky nimž může svůj zážitek pojmenovat.

³⁸ NORBERG-SCHULZ, Christian. Genius Loci, k fenomenologii architektury. Praha: Odeon, 1994. ISBN 80-207-0241-5. s. 19

³⁹ NORBERG-SCHULZ, Christian. Genius Loci, k fenomenologii architektury. Praha: Odeon, 1994. ISBN 80-207-0241-5. s. 19

3.3 Tradice jako důležité východisko

Označení věci za tradiční může mít v dnešní době mnoho různých konotací v závislosti na situaci a kontextu. Tento výraz může být chápán jako označení něčeho přehnaně konzervativního či zastaralého, nebo i nudného a nezajímavého, a to zvláště v našem světě, který neustále přichází s něčím novým, světě, jehož hnací silou je soustavná invence a dynamický postup vpřed. Slovy Léona Kriera, který hovoří o modernosti a modernitě ve vztahu k architektuře a urbanismu: „*Modernismus oslavuje inovaci jako hlavní princip umělecké tvorby. Tento postoj může vést jen k iluzorním hodnotám, ke svévoli...*“⁴⁰ „Existuje již dávno propagovaný úmysl skoncovat s každou konvencí, podobně jak to hlásá postoj ‚tabula rasa‘. Takový postoj ukazuje na prostoru neschopnost porozumět platnosti mýtu a archtypu. A přece ‚věčný domov‘ přežívá v každém z nás jako naše nejnuitřnější útočiště.“⁴¹ v utváření životního prostoru je však tradice nepominutelnou součástí tvůrčího procesu. Tradice chtě-nechtě setrvává v lidech, v objektech, v místech, v kultuře. Při tvorbě nebo kritických úvahách nad člověkem utvořeným veřejným prostorem nesmíme tradici opomíjet ve jménu inovace, pokroku či umělecké originality. Naopak, nedocenitelným uměním je dokázat prostor formovat s ohledem na současné potřeby a trendy s vědomým respektem k tomu, co je místně zažité, co přirozeně přetrvává ve zdejších lidech; s respektem k lokální tradici. Jak dále rozepisuje Krier: „(...) *Jestliže si ‚demos‘, tedy lid, většinou zachoval pouto k modelům tradiční architektury a odolal modernistickému ‚autodafé‘, pak to nebylo z důvodu nevědomosti či lpění na překonaném, ale naopak ze schopnosti trvat na věčných hodnotách...*“⁴² Není žádoucí jít v zažitých kolejích a nikdy z nich neuhnout, je však třeba jim rozumět a vědět, odkud vedou, než z nich odbočíme a i nadále pamatovat na to, odkud jsme byli k cíli dovedeni. o důležitost tohoto přístupu hovoří i Pavla Melková: „*Zásadní prvek kontinuálního tvaru života a zároveň pravděpodobně jeho pevný základ, je spojená linie v čase.*“⁴³ Ve vztahu k tvůrci prostředí je pak důležitý následující názor: „*Daří-li se člověku rozpoznávat a navazovat spojenou linii s minulostí, pak také vidí potřebu a smysl pokračování*

⁴⁰ KRIER, Léon. *Architektura - Volba nebo osud*. Praha: Academia, 2001. ISBN 80-200-0012-7 s. 154

⁴¹ KRIER, Léon. *Architektura - Volba nebo osud*. Praha: Academia, 2001. ISBN 80-200-0012-7 s. 179

⁴² KRIER, Léon. *Architektura - Volba nebo osud*. Praha: Academia, 2001. ISBN 80-200-0012-7 s. 154

⁴³ MELKOVÁ, Pavla. *Prožívat architekturu*. Řevnice: Arbor, 2013. ISBN 978-80-7467-047-3. s. 39

této linie do budoucnosti.“⁴⁴ charakterizovaný navrženou úměrností „*délky linie, kterou jsou jednotlivci či společnost schopni navázat směrem do minulosti a délky linie, kterou jsou schopni vidět do budoucnosti.*“⁴⁵

Je na místě představit oblast, kde respekt k tradicím funguje, kde se daří přejímat tradiční formy a vdechovat jim nový život přehodnocením jejich původní funkce a adaptací na dnešní potřeby jejich uživatelů. Mluvím o krajině a kabinách převážně severního Finska, s níž jsem se důvěrně seznámila a e kterého je možné se v mnohém poučit.

Finsko je zemí s moderní architekturou, se špičkovým designem, zároveň však s respektem k tradici, který je patrný z forem, jakých i dnešní architektura a design nabývají a z materiálů, které využívají. Výsledek je osobní, familiární, vřelý a zároveň inovativní, současný a trendový. Tradice zde tedy nepatří k negativnímu pojmenování, ba naopak. Ve velkých městech, vlastně v jediném opravdu mezinárodně relevantním městě, v Helsinkách, je tradice přítomna, ne však tak jednoznačně viditelná, jako je tomu severněji v maloměstějším prostředí.

Jak už bylo nastíněno výše, Laponské kmeny jsou historicky kmeny kočovnými. Z podstaty místní drsné krajiny a kočovného způsobu obživy jim trvalo o poznání déle než zbytku Evropy se usadit a začít hospodařit s místními zdroji tak, aby bylo možné se uživit. Ještě dnes tak narazíme na stopy původní kočovnosti se sobími stády v těch nejseverněji položených oblastech Skandinávie. Z tohoto vývoje pramení silná tradice přechodných přístřešků. Nejrozšířenější z těchto přístřeší je tzv. kota, v jazycích různých laponských kmenů nazýváno též *laavu*, *lávvu* nebo *kåavas*.⁴⁶ Zajímavé je, jakým směrem se dodnes spolu s funkcí posunul i význam slov. Zatímco původní pojem *kota* představoval stan tvarem podobný indiánskému tee-pee (avšak s jinou konstrukcí a funkčním uzpůsobením pro mrazivou tundru), dnes tento pojem označuje dřevěnou boudu, kabinu nebo chatku, kterými je finská krajina poseta a které jsou zpravidla otevřeny jako přístřeší a zázemí všem pocestným. Přímou jazykovou spojitost má i finský výraz *koti*, který je v tomto jazyce výrazem pro domov. Stejně je to

⁴⁴ MELKOVÁ, Pavla. Prožívat architekturu. Řevnice: Arbor, 2013. ISBN 978-80-7467-047-3. s. 40

⁴⁵ MELKOVÁ, Pavla. Prožívat architekturu. Řevnice: Arbor, 2013. ISBN 978-80-7467-047-3. s. 40

⁴⁶ slovníkový citace!!

i s dalšími pojmy, které historicky označovaly objekt, který pozbyl funkce a jeho forma proto byla přizpůsobena dnešním potřebám.

Kabiny ve finské krajině:

Obrázek č. 9 - Národní Park Pallas Tunturi, foto: Sára Roeselová⁴⁷

Tradice je v této oblasti respektována ve dvou ohledech, ve funkčním a fyzickém. Byly zde převzaty tradiční formy, tvary, materiály, a ty byly adaptovány pro využití v současnosti, pro potřeby dnešních obyvatel této oblasti. Některé koty si zachovaly funkci přístřeší pro kočovné, z jiných se stalo společenské místo, kde se místní sdružují u ohně v úzkém kruhu. Jiné drobné stavby jen převzaly tradiční tvar a byly adaptovány pro zcela jiné účely, například jako vrcholová startovací stavba sjezdařů, nebo jako prostý zahradní prvek či sauna. Sauny jsou mimo jiné podstatným severským fenoménem, který bychom též mohli označit jako kabiny pro jejich zcela unikátní atmosféru a silnou kulturně-společenskou tradici, která je v nich zhmotněna.

⁴⁷ <http://sara.roeselova.cz/2014/09/01/objevuju-sever-hlavne-priroda-v-pallas-tunturi-np> (25. 6. 2016)

Sjezdařská kabina tradičního tvaru jako dominanta dnešní krajiny:

Obrázek č. 10 - Ounasvaara, Rovaniemi, Finsko, foto: Sára Roeselová⁴⁸

Místy je však právě tradice ve finské krajině tím, co činí některé oblasti architektonicky monotónními. To mají však z velké části na svědomí centrální koncepce stavební činnosti, které se v reakci na historické události a krize bydlení vyvinuly během dvacátého století a byly plošně aplikovány na výstavbu obytných domů v celé zemi.⁴⁹ Tato metoda se osvědčila ve formě, která je tak nyní velmi rozšířená. Jelikož jde o formu zcela funkční, pro život sympatickou a pro krajinu přirozenou, není vlastně věcně co jí vytknout.

Právě to, že v této oblasti nejsou tradiční formy a materiály považované za přežitě a zahrané, umožnilo udržet tradici v povědomí a utvářet životní prostor pro dnešní lidi moderně a zároveň s vlastnostmi, které jsou místním obyvatelům i krajině vlastní.

⁴⁸ <http://sara.roeselova.cz/2015/05/13/pulnocni-les> (1.7.2016)

⁴⁹ NIKULA, Riitta. Wood, Stone and Steel: Contours of Finnish Architecture. Keuruu: Finland Otava Publishing Company, 2005. ISBN 9789511201373. s. 75

4 VÝZNAM KABINY V PROSTORU

Vztah kabiny a krajiny

Obrázek č. 11 - Lofoty, foto: Sára Roeselová⁵⁰

4.1 Charakter místa

Zabýváme-li se tím, jak vznikají v prostoru kabiny, neboli body, objekty či místa se specifickým charakterem a významem, je třeba se zamýšlet nad tím, jakou roli hrají tyto kabiny v širších prostorových souvislostech.

První širší souvislostí, ve které je třeba uvažovat, je místo, na němž kabina vznikla. Každé místo má jistý charakter či atmosféru. Některá místa jsou v tomto směru bohatší, jiná méně. Ruku v ruce s atmosférou jde dění, které se na místě odehrává či se odehrávalo v minulosti, tedy co místo pamatuje. Tato paměť je na první pohled zcela abstraktní, ale v reálné sféře se projevuje zcela věcně. Svědectví o minulosti místa podávají přítomné materiály, otisky, tvary, růst stromů, květin a trav, případně jejich absence. Tyto drobné fyzické ‚důkazy‘ jsou důležitým dokladem toho, co místo zažilo. Samy o sobě nehovoří, význam nabývají až ve

⁵⁰ <http://sara.roeselova.cz/2015/10/08/ze-severu-vystava-fotek> (26. 6. 2016)

spojení s člověkem, jež Pavla Melková vyjádřila takto: „Paměť uvězněná v materii je závislá na proběhnutí spojení mezi ní a vědomím člověka, teprve tímto okamžikem začíná existovat.“⁵¹ u paměti, již v sobě ukrývají materiály, ještě upozorňuje, že „míra významu paměti v materii je tedy neodvislá od kvality materie samotné, podstatná je především forma, obraz, sdělení, které vyvolá.“⁵² Pallasmaa pak staví do kontrastu dnešní snahu představovat stavební materiál jako věčný, bezchybný, bez závady, avšak za cenu ztráty veškeré paměti, kterou s sebou tradiční přírodní materiály nesou.⁵³ Peter Zumthor označuje právě paměť jako to, co dělá z krajiny krajinu kulturní a pocit sounáležitosti s ní je s jejím vývojem, jehož stopy v sobě krajina nese.⁵⁴

Paměť v materii:

Obrázek č. 12 - Inari, Finsko, foto: Sára Roeselová⁵⁵

⁵¹ MELKOVÁ, Pavla. Prožívat architekturu. Řevnice: Arbor, 2013. ISBN 978-80-7467-047-3. s. 42

⁵² MELKOVÁ, Pavla. Prožívat architekturu. Řevnice: Arbor, 2013. ISBN 978-80-7467-047-3. s. 43

⁵³ PALLASMAA, Juhani. The Eyes of the Skin: Architecture and the Senses, 3rd Edition. John Wiley & Sons Inc., 2012, ISBN: 9781119941286 s. 32

⁵⁴ ZUMTHOR, Peter. Promýšlet architekturu. Zlín: Archa, 2013. ISBN 978-80-87545-24-9. s. 87

⁵⁵ <http://sara.roeselova.cz/2014/10/21/norsko> (27. 6. 2016)

Je proto třeba upozornit, že k jedinci, který nemá znalost příslušného kontextu, ať už se jedná o znalost historie, geologie, botaniky či geografie, nemusí mnohé detaily přítomného materiálu promlouvat a přispívat tak jeho vjemu genia loci jako takového. Naopak člověku znalému mohou o daném místě a jeho charakteru prozradit nesčetné informace, vyvolat v něm pocity a umožnit mu tak vnímat místo v nesrovnatelně větší hloubce.

Paměť v krajině:

Obrázek č. 13 - Národní park Pallas Tunturi, Finsko, foto: Sára Roeselová⁵⁶

Jde tedy o mnoho detailů, které možná ani nejsme sto všechny vědomě vnímat a pojmenovat, ale společně na nás působí a naznačují nám právě to, co místo bývalo, co se zde odehrálo. Mimo jiné jsou paměti míst přechovávány místními lidmi, kteří mají tuto paměť v sobě a na jejím základě si s místem a na místě počínají. Stejně tak jsou svědectvím lidské zásahy v okolí, ty se mohou paměti a významu daného místa přizpůsobit a, jedná-li se o místo

⁵⁶ <http://sara.roeselova.cz/2014/09/01/objevuju-sever-hlavne-priroda-v-pallas-tunturi-np> (25. 6. 2016)

vážené, dát mu z úcty dostatek prostoru, nebo na něj naopak přímo navázat. Všechny tyto aspekty dávají dohromady ducha místa.

Každému místu, jakkoli na pohled bezvýznamnému, náleží kontext, ve kterém existuje. Člověk má možnost v těchto vlastnostech a souvislostech číst, naslouchat zvukům, vnímat vůně a atmosféru místa, vyhodnotit ji a s tímto vzhledem na místo citlivě a s úctou reagovat tvůrčím nebo funkčním zásahem. Takovýto zásah, jakkoli originální, by měl vycházet právě z onoho místa a jeho ducha. Zásah je příležitostí vyzdvihnout již přítomný potenciál, nebo srozumitelně vyjádřit skryté, na první pohled nepřítomné kvality či děje. Mluvíme-li o umění, je třeba zdůraznit, že v takovémto případě hraje zcela zásadní roli prostředí, do kterého zasahujeme. Není následně možné zásah vyjmout a po přesunu vystavit ve zcela odlišném prostředí, aniž by byla ztracena podstatná část jeho významu. Zásah do místa má tedy možnost umocnit některé již přítomné kvality, ať už jde o historický význam, zajímavý přítomný materiál nebo pobytově vylepšit dané místo a obohatit ho něčím novým, současným, originálním.

Jak materie ztělesňuje atmosféru, jak vzniká místo?

Obrázek č. 14 - *Epitaph*, Toshikatsu Enzo, 1998⁵⁷

⁵⁷ <http://www.skulpturlandskap.no/artwork/epitaph> (25. 6. 2016)

Při popisu vztahu uměle vytvořených míst k přírodě následující lidské záměry. Prvním je ‚vizualizace‘, pomocí níž „člověk chce zpřesnit, tj. chce ‚vizualizovat‘ své ‚pochopení‘ přírody (...) staví to, co uviděl. Tam, kde příroda nabízí ohraničený prostor, staví uzavřené místo; kde se příroda zdá být vztažena k centru, buduje mal; kde příroda naznačuje směr, buduje cestu.“⁵⁸ Druhým záměrem je ‚doplnění‘ dané situace „tím, že přidává to, co jí chybí.“⁵⁹ Finálním záměrem je pak ‚symbolizace‘ svého pochopení přírody. „Symbolizace znamená, že zažitě významy jsou ‚přeloženy‘ do jiného média. (...) Účelem symbolizace je vysvobodit význam z bezprostřední situace; tím se stává kulturním objektem. (...) Ze všech těchto vztahů vyplývá, že člověk ‚shromažďuje‘ zakoušené významy, aby sám pro sebe vytvořil ‚imago mundi‘ či ‚mikrokosmos‘, který konkretizuje jeho svět.“⁶⁰

Přirozené je o prostorové tvorbě přemýšlet ve sledu událostí, kdy je nějaký objekt umístován na již existující místo. Lidský zásah v určitém místě je ale právě možná až to, co dává vůbec místu vzniknout. Tento koncept vyjádřil Martin Heidegger na příkladu mostu, kde říká následující: „Nespojuje pouze předem dané břehy. Teprve díky spojenci mostu vystupují břehy jakožto břehy. Most staví jeden břeh proti druhému. (...) Most shromažďuje zem jako krajinu kolem řeky.“⁶¹ Není to tedy tak, že by byl most umístěn na nějaké místo, ale v rámci prostoru, který skýtá břeh řeky, může teprve umístění mostu dát vzniknout místu, na němž je postaven. v případě vzniku kabin je v mnohých situacích scénář stejný. Veřejný prostor nebo prostor kabiny zde figuruje jako břeh řeky. Teprve vlastním zásahem do tohoto prostoru vniká konkrétní místo, do něhož bylo zasaženo. Až tento lidský zásah v sobě seskupí všechny předem přítomné aspekty, obohatí je a dá vzniknout místu, v němž se tyto charakteristiky projeví.

V praxi tento způsob vzniku místa ilustruje například výrok o uměleckém díle „Untitled“ Barda Breivika dokumentovaného v rámci projektu *Artscape Nordland*: „The artist has wanted to mark out and activate the area, to make it a place where we are guided into the

⁵⁸NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius Loci, k fenomenologii architektury*. Praha: Odeon, 1994. ISBN 80-207-0241-5. s. 17

⁵⁹NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius Loci, k fenomenologii architektury*. Praha: Odeon, 1994. ISBN 80-207-0241-5. s. 17

⁶⁰NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius Loci, k fenomenologii architektury*. Praha: Odeon, 1994. ISBN 80-207-0241-5. s. 17

⁶¹NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius Loci, k fenomenologii architektury*. Praha: Odeon, 1994. ISBN 80-207-0241-5. s. 18

*world of sensory experiences. The symbols used in these sculptures are soothingly familiar, and leave room for experiences before or beyond the intellectual and the domain of sight.*⁶²

Obrázek č. 15 - Untitled, Baard Breivik, 1993

*Obrázek č. 16 - Untitled, Baard Breivik, 1993*⁶³

⁶² JAUKKURI, Maaretta. Skulpturlandschaft Nordland / Artscape Nordland. Oslo: Verlag Geelmuyden.Kiese, 1999. ISBN 82-7547-062-5. s. 86

⁶³ <http://www.skulpturlandskap.no/artwork/uten-tittel-baard-breivik> (26. 6. 2016)

4.2 Otázka cílů

Vydáváme-li se na cestu, na výlet či jen na procházku, míváme na mysli konkrétní cíl, vrchol, kterého chceme dosáhnout. Tímto cílem může být zahraniční město, které chceme poznat, turistický zážitek, který chceme prožít, nebo třeba jen vyhlídka, která poslouží jako cíl vycházky a odmění nás širokým rozhledem do krajiny. Právě poslední z nastíněných situací je ta, ve které přímo hrají roli pojmy kabina a místo, a to právě ve vztahu k člověku, který se širším prostorem pohybuje.

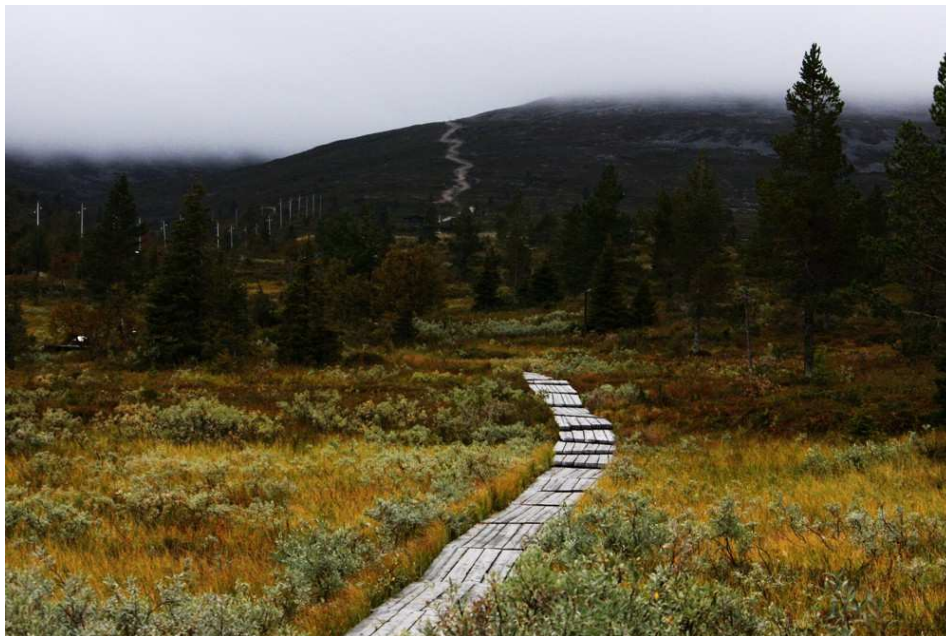
Téma zároveň vztahuje ke konkrétnímu místu, ke kopci Hrazený na samém severu České republiky. Ačkoli se jedná o vrchol s výškou pouhých 610 m n. m., titul nejvyššího vrchu Šluknovska naznačuje jakousi důležitost, ze které plyne očekávání, že se tato významnost projeví na samotném místě, že zde bude přítomný jakýsi náznak, že je lidmi tento status vnímán a nějakým způsobem komunikován. A vskutku, na kopci je opravdu vyhlídka, ohraničené místo specifického charakteru, které výstupu na kopec dává význam. Kromě velkého bílého kříže a lavičky pro odpočinek se na místě nachází též deska s vyprávěním místních o minulých událostí a též vrcholová kniha se vzkazy od návštěvníků. Paměť místa je tak přímo komunikována. Je zde tedy vše, co by pocestný čekal od vrcholu, jehož význam není místními opomíjen. Zarážejícím se však stává zjištění, že celé toto, na první pohled významné, místo, se nachází několik set metrů od samotného vrcholu. A co víc, toto "významné" (*význam nesoucí*) místo se nachází dokonce necelých čtyřicet výškových metrů pod samotným vrcholem. A proč tomu tak je? Důvod je prostý. Je odsud nejpřímější a nejdále dosahující výhled do okolní krajiny. Dokonce ani turistické značení nevede až na samotný vrchol. Značka stoupá po nejstrmější straně kopce, dovádí návštěvníky na vyhlídku, z ní se otáčí a odvádí je opět dolů jinou cestou, která však vede opačným směrem, než k samotnému vršku kopce. Člověk je tak ve výsledku ochuzen o dosažení úplného vrcholu, o spatření dalších krásných a zajímavých míst, která však nesplňují častou turistickou kvalitu; pohled ven, spatření dalekého rozhledu, populární a efektní odměna. Vrchol tohoto kopce je hustě porostlý lesem vzrostlých buků, čímž je výhled značně omezen. Potenciální výhled ale nebývá jedinou kvalitou, kterou místa oplývají. Naopak je v mnohých případech důraz kladen na místo samotné. I vrchol tohoto kopce oplývá krásou a atmosférou jen těžko měřitelnou

s krkolomným výhledem do vcelku monotónních polí. Tuto krásu je třeba hledat právě otočením se zády k výhledu a pohledem dovnitř, rozhlédnutím se po samotném vrcholu Hrazeného.

Krásné jsou zde vzrostlé buky, linie hustě rostoucích stromů splývajících ve spletitou a proti obloze silně kontrastní strukturu, podloží ze spadaného listí, z něhož energicky vystupují skalky čedičových varhan. Je zde jednoduše silná atmosféra tvořena tím vším a mnohým dalším. Aby si mohl člověk místní kvality všimnout a docenit ji, je třeba na místě setrvat, poznat ho. Jde o prožívání a především vnímání daného místa. Vrcholovou odměnou je přítomnost, bytí právě na tomto místě, nikoliv potenciální efektní výhled jinam.

Je tedy nasnadě zamyslet se nad tím, zda je konkrétní cíl, vrchol či odměna efektního výhledu jediným možným kritériem, podle kterého hodnotit kabiny a místa ve veřejném prostoru, v krajině. Pokud bychom vzali tento pohled za svůj, stal by se prostor pouhým prostředkem, sítí cest vedoucích k daným cílům. Samotný prostor města či krajiny by však nebyl nikdy doceněn, nebo vůbec vnímán jako možná odměna či jen prosté potěšení.

Cesta jako součást cíle:

Obrázek č. 17 - Národní Park Pallas Tunturi, Finsko, foto: Sára Roeselová⁶⁴

⁶⁴ <http://sara.roeselova.cz/2015/10/08/ze-severu-vystava-fotek> (26. 6. 2016)

Pavla Melková hovoří o cestě právě jako o součásti cíle. „*Cesta k cíli-objektu je nedílnou součástí tohoto objektu. Prožitek cesty je součástí prožitku objektu, ke kterému vede. Cesta je přípravou na cíl a prožitek z cesty k objektu je přípravou na prožitek z objektu.*“ v souladu se Schulzovým přirovnáním k ohnisku⁶⁵ Melková pokračuje: „*Oba děje se od určitého okamžiku překrývají se zvyšující se intenzitou propojení směrem k cíli. Cesta zpátky je potom časem jakéhosi usazení prožitku z objektu-cíle.*“⁶⁶ Takový přístup je inspirativní. Člověka nutí vnímat to, kudy chodí, být ve svých cestách na další místa přítomný, nacházet radosti a odměny v tomto procesu cesty někam. Zážitek je pak mnohem širší. Nejde totiž o slepou cestu daným směrem, intenzivní, avšak krátký zážitek na jejím konci a následnou, opět slepou, cestu zpět. Není nic špatného na tom mít radost z krásného výhledu, je však škoda, je-li naše soustředěnost omezena pouze na tento cíl, jsme-li tímto cílem zaslepeni i vůči drobnějším krásám, které potkáváme cestou.

Způsob zpracování tohoto konkrétního místa, vrcholu Hrazeného, se méně zabývá procesem cesty, ačkoli na ni nutně navazuje, a více se vztahuje k místům a pracuje se zásahy do nich. Konkrétně se pokouší návštěvníka nasměrovat k tomuto odlišnému, přítomnějšímu přemýšlení o prostoru a krajině. Konkrétním řešením je pak jakási *pluralita cílů*.

Obrázek č. 18 - *A New Discussion*, Vega kommune, 1992⁶⁷

⁶⁵ NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius Loci, k fenomenologii architektury*. Praha: Odeon, 1994. ISBN 80-207-0241-5. s. 12

⁶⁶ MELKOVÁ, Pavla. *Prožívat architekturu*. Řevnice: Arbor, 2013. ISBN 978-80-7467-047-3. s. 53

⁶⁷ <http://www.skulpturlandskap.no/artwork/a-new-discussion> (26. 6. 2016)

Výtvarná práce na tento problém reaguje nastíněným řešením mnohosti cílů, resp. kabin rozprostřených po prostoru rozlehlého plochého vrcholu kopce. Jako materiál instalace slouží čedič, z něhož se kopec skládá a který se zde projevuje nesmírně zajímavými a výrazově silnými strukturami ostře vystupujícími ze země. Vyzdvižením kamenů čediče do vzduchu a jejich umístěním na určitá místa mezi stromy tak na vrcholu kopce vzniká několik různých kabin s pomyslnými hranicemi, každá s odlišnou dynamikou i atmosférou, byť jen v lehkých nuancích.

Mnohost cílů rozmístěných po prostoru s vědomím jejich vzájemných vztahů by zde měla dát člověku možnost vnímavě trávit čas na daném místě, přemýšlet o jeho charakteru, hledat jeho kvality jinde než ve výhledu, opravdu zde trávit čas a považovat ho za plnohodnotný. Právě setrvání na místě je to, co člověku umožní ho poznat, vnímat, proniknout do něj, stejně tak, jako by tomu bylo u pobytu v zajímavém cizím městě. i výtvarná část práce přímo pramenila z mnohahodinové a opakované snahy na vrcholu kopce jednoduše trávit individuálně čas v klidu a v přemýšlení.

Několik cílů, člověkem vytvořených, naznačí návštěvníkovi, že nebloumá bezcílně, že je na daném místě opravdu skryta nějaká kvalita, kvalita, kterou očividně někdo před ním našel, tudíž reálná a důvěryhodná. Umožní člověku necítit se bezprizorně. Aktivní hledání a identifikování kvality však nechává na něm samotném. Nabádá ho k tomu, aby místo neopomněl, aby jím jen slepě neprošel ve snaze dosáhnout jiného cíle. Naopak mu říká, že je zde něco, nad čím stojí za to se pozastavit. Není to však napsáno a vysvětleno na žádné návštěvnické desce, není ani přesně určeno místo, ze kterého je možné tuto kvalitu spatřit, ani že ji ve výsledku každý opravdu nalezne. Pravděpodobné dokonce je, že ji shledá každý v něčem jiném. v tom však celá kvalita místa tkví. Donutí člověka přemýšlet o tom, o čem zrovna potřebuje. Dá mu prostor a čas, ve kterém je v pořádku, ba žádoucí, orientovat se dovnitř. Vnímat okolí, možná být takovým místem vyzván k adresování svých vnitřních myšlenek a pocitů. Místo poskytuje toto zázemí, pocit, že jsme někde, ne nikde. Že jsme dosáhli cíle, který nás nepřímo vyzval k pozastavení se, k setrvání, ke strávení času; k činnosti, jež je mnohem širší, otevřenější a abstraktnější, než pohlížení do krajiny z několika přesně určených metrů, odkud zrovna nebrání stromy ve výhledu.

4.3 Identita, místo, cesta

Již zazněly úvahy nad tím, jakým způsobem tvoříme z míst a z cest cíle a tím jim přiřazujeme funkci, význam. Je však také vhodné zamýšlet se nad tím, jak sami místa vnímáme, a to jak jednotlivě, tak v kontextu okolí. Josef Moural navrhuje význam *místa*, jako toho *kam se lze vrátit*. Snaží se tím vyjádřit, že můžeme o místě přemýšlet až v momentu, kdy ho jsme schopni tématizovat, když jsme někde jinde. Místo takové, které se působením na nás v našich myslích vymezilo vůči anonymnímu okolí. Jen těžko by se nám přemýšlelo o místech, která neznáme, o takových, z nichž nemáme žádný dojem. v takovém případě by se jednalo více o fantazírování, než o vztahování myšlenek ke konkrétnímu světu.⁶⁸

Možná je potenciál návratu na dané místo právě to, co ho pro nás činí významným a hodnotným. Jedná-li se o místo na druhém konci světa, které opouštíme s tím, že se na něj pravděpodobně již nevrátíme, snažíme se ho naplno vnímat, zarýt do mysli, uvědomovat si, co na nás v místě působí, rozpoznat jeho kvality a ty si uchovat v sobě. Stejně tak se snažíme místo dokumentovat. Přestože víme, že se s místem v dohledné budoucnosti neshledáme, o toto všechno se i tak snažíme, a to právě proto, abychom se k němu mohli vracet a cítit se jím dál obohacováni. v tomto případě není myšlen fyzický návrat, nýbrž návrat vzpomínkou, vybavením si detailů například při pohledu na fotografii. Vzpomínkou se identifikujeme s vlastní předchozí zkušeností, s místem skrze paměť. *„Paměť je pro nás základním předpokladem, spojnicí umožňující identifikaci s místem, domovem a tedy i se sebou samým.“*

⁶⁹ Možná interpretace této identifikace se sebou samým je možná i rozpomenutí na vlastní pocity a emocionální rozpoložení při vlastním vzpomínaném zážitku.

Vidíme-li podstatu místa v tom, že se na něj můžeme vrátit, je již implikováno, že si při návratu na něj jeho známost uvědomíme, že ho rozpoznáme v neznámém. Na to pak navazuje otázka, v čem je ta jeho podstata, kterou jsme si zapamatovali, která nám přijde i po dlouhé době povědomá. v čem tedy spočívá identita místa, která ho odděluje od míst okolních, od míst podobných?

⁶⁸ AJVAZ, Michal, HAVEL, Ivan M., MITÁŠOVÁ, Monika. *Prostor a jeho člověk*. Praha: Vesmír, 2004, ISBN 80-85977-60-5, s. 82

⁶⁹ MELKOVÁ, Pavla. *Prožívat architekturu*. Řevnice: Arbor, 2013. ISBN 978-80-7467-047-3. s. 47

Prvním aspektem, ve kterém je možné sledovat identitu místa, jsou jeho lokální rysy, bez kterých nemůže člověk považovat nějakou lokaci za více než bod v mapě udávající formálně jeho polohu, avšak bez sebemenší informace o jeho charakteru. (Josef Moural)⁷⁰

Jde o rysy, které můžeme fyzicky zažít například dotekem, jde ale i například o to, jak dané místo funguje. Sama tato fyzická podoba je však pro vytvoření ucelené identity místa nedostatečná, a to z následujících důvodů. Předně, místa se v čase proměňují a během let, někdy i měsíců či dnů, mohou být k nerozeznání od našeho minulého sledování s nimi. Za druhé existuje nepřehledné množství míst, která vypadají v mnohých, vzájemně velmi vzdálených, oblastech zcela nerozlišitelně, ať už se jedná o obchodní řetězec, nebo koupelny v hotelích - v obou případech se bude jednat o stejný charakter fungování, provozu, o stejné či podobné grafické prvky, barevná a materiálová schémata.⁷¹

Toto je velmi relevantní i pro účely výtvarné realizace v této práci. Zpracovávané místo je táhlý, v nejvyšší poloze téměř plochý, hustě zalesněný kopec. Téma je zpracováváno pohledem dovnitř, nikoliv ven, v souvislosti s čím byl již zmiňován velmi omezený pohled do krajiny. Přes to vše je pro místo zcela zásadní právě jeho poloha na vrcholu kopce. Místo ve vztahu právě k této základní charakteristice je hlavním tématem problému. Uvažme však, že se na místě ocitneme z ničeho nic; že nás na něj někdo dopraví se zavázanýma očima a bez kontaktu se strmou, stoupající půdou, že zapomeneme, jak jsme se tam dostali. Dokud bychom místo patřičně neprozkoumali, primárně dokud bychom nenalezli bod, ze kterého je vidět do krajiny, mohli bychom se jednoduše domnívat, že se nacházíme v jiném lese vzrostlých buků. Mohli bychom se velmi snadno domnívat, že se nacházíme v nížině, že je za humny veliké jezero, že za blízkým obzorem stává vlak nebo začíná město. Jednoduše bychom nemohli zcela pochopit místo v jeho plných souvislostech, nemohli bychom pojmenovat jeho podstatu, stejně tak bychom si ho těžko pamatovali pro budoucí sledání.

Řešením tohoto problému identity místa je druhý její aspekt. Je jím cesta, kterou jsme se na místo dostali. Opět je třeba zmínit, jak je pojem cesty v této Mouralově myšlence uvažován. Jde primárně o reálné nebo možné jednání a až druhotně o reálnou fyzickou trasu, po níž se pohybujeme. Až v poslední řadě se pak jedná o konkrétní příklady fyzických cest,

⁷⁰ AJVAZ, Michal, HAVEL, Ivan M., MITÁŠOVÁ, Monika. Prostor a jeho člověk. Praha: Vesmír, 2004, ISBN 80-85977-60-5, s. 84

⁷¹ AJVAZ, Michal, HAVEL, Ivan M., MITÁŠOVÁ, Monika. Prostor a jeho člověk. Praha: Vesmír, 2004, ISBN 80-85977-60-5, s. 84

jako je dálnice, silnice, polní cesta či pěšina. Způsob, jakým jsme se na místo dostali, je tedy to základní, co může v naší mysli rozlišit dvě velmi podobné lokality, nebo co může propojit dvě různé podoby stejného místa v jedno.⁷²

Důležitá role cesty v identitě místa je však ještě v něčem jiném. Jak bylo zmíněno, jen díky šplhání na skálu si plně uvědomíme, kde jsme se po dosažení jejího vrcholu ocitli. Teprve když absolvujeme cestu vzhůru, můžeme rozumět tomu, že se nacházíme na vrcholu kopce, že jsme výš, než veškeré okolí, a to přesto, že odtamtud nemáme přímý výhled do krajiny. Toto se vztahuje nejen na fyzická místa, ale i obecně na momenty, situace a stavy, v nichž se ocitáme. Jen těžko je možné vnímat jejich pravou hodnotu, nejsme-li si vědomi toho, co obnášelo se k těmto stavům propracovat. Jde o archetyp výhry, odměny, zadostiučinění po strastiplné cestě, což lze vztáhnout k cestě a cíli fyzickým stejně tak, jako se to týká dílčích výher a zastávek například osobnostního růstu. i v přítomné výtvarné realizaci je tomu tedy nejinak. Až když sami dojdeme k úpatí kopce, na který následně vystoupáme, můžeme dosažené místo vnímat v kontextu jeho okolí, až tehdy jsme schopni pojmut téma, které dané místo představuje.

⁷² AJVAZ, Michal, HAVEL, Ivan M., MITÁŠOVÁ, Monika. Prostor a jeho člověk. Praha: Vesmír, 2004, ISBN 80-85977-60-5, s. 84, 85

5 BOHATSTVÍ, ČLOVĚK, PAMĚŤ A ČAS

5.1 Bohatství míst

Existuje jakýsi globální konsenzus ohledně vnímání krásných, zajímavých a historicky hodnotných budov jako bohatství příslušející dané kultuře, dané zemi, obyvatelům dané lokace. Tyto budovy jsou, stejně jako jedinečné přírodní úkazy v krajině, mezinárodně navštěvovány, diskutovány, uznávány a obdivovány. Místní bývají na dané budovy patřičně hrdí. Mnoho měst se mezinárodně prezentuje právě daným objektem, který se stal pro image daného města či země zcela ikonickým. Paříž si nepředstavíme bez Eiffelovy věže či vítězného oblouku, stejně jako si Egypt nepředstavíme bez pyramid, New York bez Empire State Building, Sydney bez opery, stejně jako si cizinci nepředstaví Prahu bez Staroměstského orloje nebo bez Karlova mostu. Jde vskutku o neodmyslitelné ikony. Tento význam budov je zde ilustrován na té nejmezinárodnější a nejpopulárnější úrovni, jde však o princip platný pro všechna měřítka. Stejně jako je republika hrdá na svá města, jsou obyvatelé Prahy hrdí na katedrálu Sv. Víta, vinohradští na své činžovní domy nebo obyvatelé malé obce na svůj krásný kostel na návsi. Takovéto budovy jsou bohatstvím a stejný význam mají i kabiny a místa. Místní by měli být hrdí na svou rozhlednu, stejně jako by měli být staroměstští hrdí na génie loci svých křivolakých uliček. Kvalitní, zajímavá, silná místa nejsou bohatstvím hmotným, nýbrž kulturním, historickým, společenským, stejně jako tomu je například u sbírky umění. Jde o místa, která svá okolí obohacují svou pamětí, podobou či nábojem. Čím více takovýchto míst je udržováno, navštěvováno, respektováno, o to větším bohatstvím místní oplývají.

5.2 Místo jako kotva v čase, místo jako svědek dění

Uvažování místa nejen jako pojmu figurujícího v prostoru, ale též v čase, je nesmírně důležité. Jak už bylo zmíněno, místa jsou bohatstvím, jejichž hodnota, nejsou-li zanedbávána, má navíc s postupujícím časem potenciál se zvyšovat.

Objekty, kabiny, místa v prostoru mají však i jinou významnou roli v čase. Mohou figurovat jako konstanty ve světě proměňujících se okolností. s plynutím času se samozřejmě také proměňují, tato proměna se však odehrává ve zcela odlišném časovém měřítku, než je tomu u proměny obyvatel, jejich návyků, aktivit, nálady, nebo v jakém měřítku se mění roční období či počasí. Ano, místa mohou zanikat, a lidským přičiněním k tomu může docházet i v řádu minut, hodin či dnů. Dokud však k tomuto nedojde, tempo jejich proměny je mnohem volnějším. Ať degradují nebo prosperují, jde o dlouhodobý proces. Zatímco se tedy proměňují lidé a jejich návyky v okolí, kabiny, objekty a jimi vznikající místa hrají roli *kotvy* v čase, která jednotlivé etapy proměn propojuje a drží tak kontinuitu dění.

Tuto skutečnost bych ráda ilustrovala na situaci ze zahraničního pobytu v již zmiňovaném severském městě Rovaniemi. Na vršku kopce poblíž studentských kolejí se nachází vyhlídková věž. Primárně se tam však nachází *laavu*, kabina přechodného přístřeší nesoucí pojmenování po tradičním příbytku kočovných kmenů. Místo se nachází uprostřed lesa obklopeného městem, les proto křížuje všemi směry velké množství vyšlapaných pěšin, po kterých se lesem volně pohybují místní. Tato kabina je místem s velkým významem pro zdejší obyvatele.

Obrázek č. 19 - Ounasvaara, foto: Sára Roeselová⁷³

Jde o objekt, jehož postavením vzniklo význam nesoucí místo. Přístřeší se stalo kabinou, která zhmotnila přítomný potenciál místa. Potenciál je zde v lidech obývajících severské město, kteří v sobě mají, přes možná na první pohled chladné vzezření, přirozeně zažitou vřelou vzájemnost, smysl pro komunitu. To je mimo jiné výsledkem extrémních podnebních podmínek, ve kterých se město nachází. Dalším potenciálem místa je krása lesa, jeho plodů, ticha, čistoty vzduchu, noční tma umožňující světlý město nerušené pozorování polární záře. To vše sem lidi dennodenně přitahuje. Zdejší kabina zhmotnila tento různorodý potenciál vytvořením příležitosti pro sdružování se okolo společného ohně, poskytuje místo pro odpočinek na procházce, posezení s dalšími kolemjdoucími u téměř nepřetržitě rozdělaného ohně. Lidé zde spolu hovoří, nebo, jako praví Finové, spokojeně mlčí a s ostatními sdílí místo a čas. Třemi slovy Martina Heideggera vyjádřeno: „*věc shromažďuje svět.*“⁷⁴

Dalšími, kteří místo aktivně využívají a vzájemně sdílejí, jsou mezinárodní studenti, kteří sem vždy na omezenou dobu přicestují. Pro tyto skupiny je kabina symbolem pospolitosti, porozumění. Jde o čas společně trávený, prosezený u ohně, ke kterému je, už z podstaty existence těchto komunitních kabin rozestých po finské krajině, každý srdečně zván. Toto místo je platformou pro mezikulturní porozumění, zábavu, zamyšlení. Mezinárodní studenti

⁷³ <http://sara.roeselova.cz/2015/05/13/pulnocni-les> (27. 6. 2016)

⁷⁴ NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius Loci, k fenomenologii architektury*. Praha: Odeon, 1994. ISBN 80-207-0241-5. s. 6

v tomto městě všichni bydlí na jednom místě, přesto se však téměř každý den nalezne skupinka, jež se společně vydává na toto místo. Oblečení do mnoha hřejivých vrstev si v řadě jeden za druhým prošlapávají ve tmě pěšinu na vršek kopce hlubokým sněhem. Nejde tedy o věc objektivně pohodlnou, avšak toto místo, kabina, věž a jejich blízké okolí je sem zas a znovu přitahují. Čas by bylo možné trávit společně i kdekoliv jinde, studenti se sem však pravidelně vydávají s cílem nerušeného společně stráveného času právě v atmosféře tohoto místa, které nabízí jak působivý výhled v dáli, tak trávení času *vnitřně* v rámci kabiny a místa samotného.

Jelikož se však jedná o komunitu mezinárodních studentů, lidé se v ní periodicky vždy po jednom či dvou uplynulých semestrech zcela proměňují. Jedni odjedou a zcela nová várka jednotlivců je nahradí v jejich pokojích, školních učebnách a stejně tak na tomto místě na vrcholu tohoto kopce. Jednotlivci této komunity se tedy zcela změní, ale charakter celé skupiny se zachovává. Zmiňované místo je pak opět platformou pro stejné společenské dění. Kabina přístřešku i vyhlídková věž jsou opakovaně svědky tohoto vzájemného seznamování a poznávání, zas a znovu jim poskytují platformu pro realizaci. Z města jsem tedy po roce odjížděla s vědomím, že roli, kterou sehrálo místo pro mě, sehrálo už pro stovky a tisíce lidí z celého světa v letech předchozích a sehraje je pro nesčetně dalších, kteří mou roli v Rovaniemi v následujících letech převezmou. Vědomí takovéto kontinuity a fyzické jistoty v čase je ohromně silné a pro danou lokalitu se nesporně jedná o velké bohatství.

Zasahujeme-li do veřejného prostoru, musíme mít na paměti obsahy v něm již zažité. Musíme znát místní kulturu, zvyky, lidi, kteří do daných míst chodí. Musíme znát ty, jichž se zásah bude dotýkat. Měli bychom se zajímat o historii daného místa, musíme znát a respektovat jeho paměť. O paměti míst píše Václav Cílek, Pavla Melková, Christian Norberg-Schulz a mnozí další. Všichni jí přikládají význam, pro všechny je východiskem. Pavla Melková přikládá význam paměti místa jako prostředku udržení kontinuity ve vztahu k jednotlivci, kultuře, společnosti. To pak zvláště v kontrastu s roztříštěností a nesouvislou útržkovitostí dnešního světa. Hovoří o linearitě propojení mezi minulostí a současností a přikládá jí důležitost. Porozumíme-li této lince vedoucí zpět v čase, poznáme, proč má smysl linku nepřerušovat, nýbrž ji vést v čase dál.

5.3 Co místo člověku vrací

Dosud bylo předmětem diskuse to, jakým způsobem člověk přistupuje k prostoru, jak do něho zasahuje a jak formuje jednotlivá místa v něm. Je však třeba se zároveň zamýšlet nad tím, jaký význam mají následně taková místa pro okolní obyvatele a jaké rozdílné významy mohou mít tatáž místa pro přechodné návštěvníky.

Nabízí se zde paralela na princip zmiňovaný Václavem Cílkem, který popisuje, jak péčí o krajinu a své okolí pečujeme o vlastní duši, svou vnitřní krajinu.⁷⁵ Člověk má potřebu, kterou má nějaké veřejné místo uspokojovat. v reakci na ni místo plánovaně přemění k danému účelu, s kýženou atmosférou, nebo nechá vývoj volně plynout a postupem času se místo potřebám uzpůsobí 'samo.' v obou případech je místo přeměněno postupnou, či plánovanou a realizovanou lidskou činností. Místo nabude atmosféry a funkce a následně tímto svým stavem může člověku poskytovat zázemí, umožňovat mu to, pro co vzniklo. Péčí o místo tedy člověk zvyšuje potenciál toho, co mu může místo navracet.

Tato péče se zdaleka nevztahuje pouze na zásahy do míst, jejich aktivní a různé přetváření. v tomto ohledu je relevantnější například respekt k místům, dodržování jejich vlastních pravidel. Místa různého charakteru a příslušící různým kulturám a společenstvím mají svůj vlastní a různý řád, jehož různým porušením se jeho hodnota vytrácí a místo tak lidským zaviněním ztrácí schopnost člověku opětovat to, k čemu bylo stvořeno. Příkladem je nepatřičné zacházení se sakrálními místy, kde lidskou rukou dojde k jejich znevážení. Příkladem by bylo znesvěcení kaple, znevážení poutního místa nebo sněmovního kruhu indiánského kmene. Aby nám místa mohla vracet svou hodnotu, je třeba jim rozumět, znát jejich pravidla a chovat je v respektu, jejich přirozený charakter a atmosféru se snažit kultivovat, nikoliv opomíjet.

⁷⁵ CÍLEK, Václav. Krajiny vnitřní a vnější, Texty o paměti krajiny, smysluplném bobrovi, areálu jablkového štrúdlu a také o tom, proč lezeme na rozhlednu. Praha: Dokořán, 2010. ISBN 80-7363-042-7. s. 5

6 KABINA – MÍSTO – VEŘEJNÝ PROSTOR

6.1 Prostor a veřejný prostor

Přemýšlíme-li o městech, o prostoru, jímž jsou města tvořena, máme na mysli ulice, náměstí, mosty přes řeky, fasády domů, stanice metra a zastávky tramvají. Přemýšlíme o tom všem, co je nám ve městě na dosah; o tom, kam se můžeme dostat a co můžeme spatřit. Obraz města a pocit z něho nebývají tvořeny představami výhledů z cizích bytů, jsou tvořené tím, co je všech, na co ale zároveň nikdo nemá absolutní právo. Jde o význam, který ze všech stran obklopuje ty soukromé tečky jednotlivců a vyplňuje prostor mezi nimi. Mluvím o často skloňovaném sousloví, o *veřejném prostoru*.

Veřejnému prostoru rozumím jako téměř hmotnému významu proudícímu mezi domy, na náměstích, vyplňujícími všechny tyto nesoukromé škvíry jakousi pointou. Veřejný prostor je tím, co oživuje město, co tvoří jeho atmosféru, co vytváří jeho obraz pro cizí a co ho dělá domovem pro místní. Nebýt lidí, kteří tento prostor aktivně vyplňují, prožívají ho, užívají ho, pozbyl by významu. „*Plnohodnotný veřejný prostor je tvořen trojicí: prostor – lidé – náplň. Náplň, kterou vytváří život (děje, pocity, energie...) je hlavním nositelem a potvrzením smyslu existence tohoto prostoru.*“⁷⁶ v každém případě jde o velmi široký a různými způsoby interpretovatelný pojem. Josef Moural upozorňuje na problematiku pojmů a nutnosti se zamýšlet nad jejich pravými významy a používat je v souladu s nimi.⁷⁷ u některých pojmů, jimiž je například právě *prostor* je třeba definovat jeho šíři pro daný diskurz, a to právě proto, aby mohl být správně užíván. Příklady ze starověkého Řecka nastiňuje Moural různé významy, jichž tento pojem nabýval v souvislosti s jednotlivými filozofy té doby; „*Platónova chóra je spíše něco takového, čemu novější fyzika říká 'pole': dějiště, které je schopno přijímat různá určení...*“ Aristoteles uvádí náš pojem prostor spíše do souvislosti s pojmem *topos*, tedy místo.⁷⁸ Přístup, který vidím z uváděných výkladů tohoto pojmu, jako nejbližší zde probíranému tématu je údajně předestírán atomisty. Jako „*nejbližší předchůdce našeho pojmu prostoru*“⁷⁹ je zde uváděn pojem *kenon*, čili prázdno. Pojem prázdno je chápán jako

⁷⁶ MELKOVÁ, Pavla. Prožívat architekturu. Řevnice: Arbor, 2013. ISBN 978-80-7467-047-3. s. 130

⁷⁷ AJVAZ, Michal, HAVEL, Ivan M., MITÁŠOVÁ, Monika. Prostor a jeho člověk. Praha: Vesmír, 2004, ISBN 80-85977-60-5, s. 79

⁷⁸ AJVAZ, Michal, HAVEL, Ivan M., MITÁŠOVÁ, Monika. Prostor a jeho člověk. Praha: Vesmír, 2004, ISBN 80-85977-60-5, s. 80

⁷⁹ AJVAZ, Michal, HAVEL, Ivan M., MITÁŠOVÁ, Monika. Prostor a jeho člověk. Praha: Vesmír, 2004, ISBN 80-85977-60-5, s. 80

protiklad plnosti, které je pak přisuzováno atomům. Atomy jsou tedy ta *plnost* obklopena prázdňem prostoru. v souvislosti s veřejným prostorem je pak možné chápat lidské bytosti a jejich zásahy do prostoru jako onu plnost vyplňující prázdňost veřejného prostoru. v kontextu měst a krajiny je však i tomuto prázdnu přisuzován význam. Tvary, kterých prázdno nabývá, jsou totiž přímo určeny tím, co prostor naplňuje. Domy ve městech například tvoří hranice ulicím či náměstím, udávají jejich tvar. Tyto pevné prvky tedy definují, nebo alespoň velmi přímo ovlivňují, podobu, které veřejný prostor nabývá. Samotný prostor, chápeme-li ho jeho význam jako blízký pojmu *kenon*, ve své podstatě nemůže být tím, co tvary určené zástavbou vyplní, tím jsou pak již zmiňované atomy, tedy lidé, díky nimž vzniká v prázdnu dění.

Zabýváme-li se gramotností ve vztahu k prostoru, měl by být právě veřejný prostor jedním z předmětů našeho zájmu. Jde totiž o součást tématu, se kterou se denně potýkáme a ve které se máme možnost realizovat. Je proto třeba nejen přiblížit, jak pojem prostor funguje z filosofického hlediska, ale také, jak ho rozeznávat v praxi, kde ho hledat a jak ho vnímat.

6.2 Veřejný prostor mimo město

Je třeba se ptát, kde všude se veřejný prostor nachází. Jeho přítomnost ve městech je samozřejmá, právě ve vztahu k nim je tento pojem nejčastěji užíván. Je ale situace stejná tam, kde klesá množství lidí a rostou vzdálenosti, klid, ticho, prázdno, dálka? Jak je to s prostorem vesnic, krajinou mezi nimi a jak je to se zcela neobydlenou přírodou? Odpovědí na tuto otázku může být myšlenka, která zazněla v úvodu kapitoly. Tím, co dává smysl veřejnému prostoru, jsou lidé, kteří ho svou aktivitou naplňují. Jde o prostor, který lidem rozšiřuje možnosti k pobytu a trávení času za hranice jejich domovů, prací, škol.

Veřejný prostor se však jen tak nestane. Jde o prostor, který je nejen lidmi naplňován, ale povolánými z nich je i promyšleně tvořen. Městský veřejný prostor je tvořen tvary parků, náměstí, stezek, umístěním soch, zastávek, umění nebo podobou vnějších fasád domů. Jde o všechny tyto promyšlené a plánované lidské zásahy, od drobných po plošné. Mimo města je princip stejný, to co se však liší, jsou měřítka a charakter jednotlivostí, jimiž je prostor tvořen. Prostor je užíván menším množstvím lidí, vzdálenosti mezi lidskými zásahy jsou větší, ale

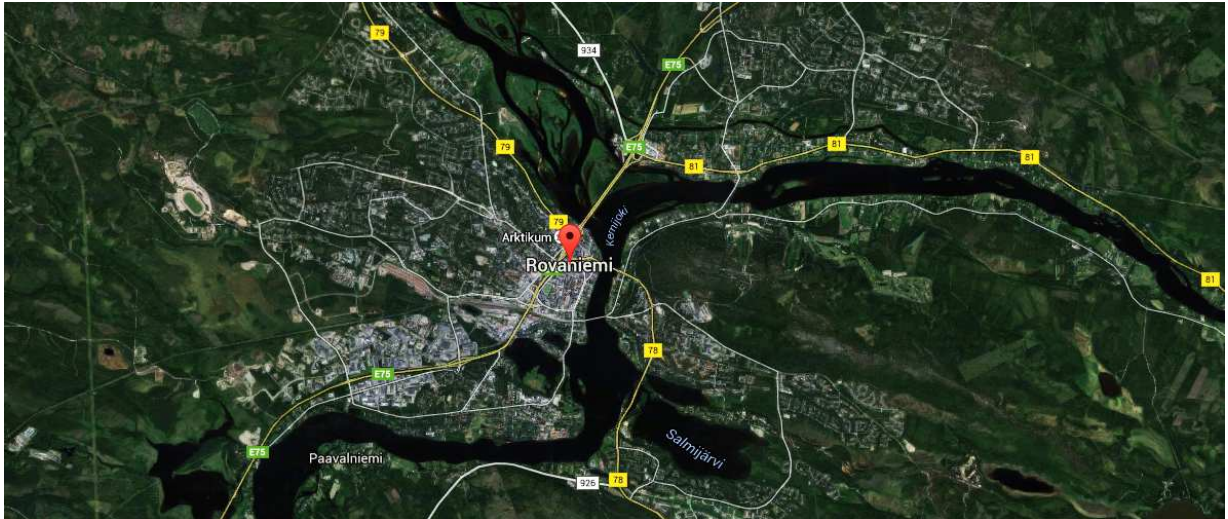
dokud je krajina člověkem využívána, prožívána, obývána, měla by též do veřejného prostoru patřit. Jde tedy o veřejný prostor tvořený tzv. *kulturní krajinou*.

Odlišnosti v charakteru vesnického, krajinného a městského veřejného prostoru jsou zřejmé na první pohled. Liší se v užívání, v materiálech, ve tvarech i ve funkcích. Zatímco městské ulice, cesty a pěšiny vznikají v rámci rozvržení města, zástavby, komunikačních sítí, cesty menších obcí, jejich okolí, lesů a luk mezi nimi, jsou mnohem více rostlé, organičtěji reagující na přirozený ráz krajiny, méně svázané urbanistickými pravidly. Úprava cest a tvořených míst v krajině je i materiálově velmi odlišná; pracuje převážně s materiály už přírodními. Mnoho cest a pěšin je jen lehce zpevněno a často i jen vyšlapáno či vyježděno v polích nebo lesích. Jejich směr je také plánovaný, ale například na krajinné překážky v tomto směru reagují mnohem citlivěji, než je tomu u sítí ulic ve městech, kde jsou již původní přírodní útvary často zcela přetvořeny ve strukturu města, nebo u hlavních silničních tahů mezi jednotlivými městy.

Příkladem formálního zpracování krajiny je u nás například systém turistických stezek a nepřeberné množství významných míst, která tyto stezky propojují. Lidé tyto stezky využívají, místa navštěvují, vzájemně se potkávají a komunikují. Tato lidská aktivita je pak to, co dělá z přírodní krajiny druh veřejného prostoru.

Zajímavý kompromis mezi městem a přírodou je též možné demonstrovat na severním Finsku. Největší město severní oblasti této lesnaté země se svou formální rozlohou řadí na první místo mezi všemi Evropskými městy a i světově patří mezi ta největší, ačkoli počet jeho obyvatel je srovnatelný s počtem obyvatel Opavy či Frýdku-Místku. v této a dalších severofinských obcích se tak volná příroda nevyhnutelně kontinuálně prolíná s městskou strukturou. v jeden moment se člověk nachází v rozlehlém prázdném lese a jen o pár minut později se ocitá v běžném maloměstském systému ulic a řadových domků. Je tedy nasnadě, že množství cest a pěšin v těchto 'městských' lesích bude hustší a lidské stopy znatelnější, než by tomu bylo ve zcela neurbanizované přírodě. Lesy zde do velké míry nahrazují běžný městský veřejný prostor. Na mýtinách vznikají drobné stavby, již dříve zmiňovaná kabinová přístřeší, stejně tak jako věže, které umožňují rozhled po zdejší vesměs rovinaté krajině. Tato místa a jejich okolí fungují téměř jako drobná náměstí. Lidé se na nich náhodně potkávají

nebo plánovaně sdružují, volně se po prostoru pohybují, postávají, posedávají, rozjímají nebo komunikují. Místa pak pro ně fungují tak, jak by veřejný prostor měl; tedy jako platforma sociální komunikace a rozšíření životního prostoru nad rámec toho soukromého.

Obrázek č. 20 - Satelitní snímek Rovaniemi, formální rozlohou největšího Evropského města.⁸⁰

6.3 Vyšlapávání pěšin

Hlavně v přírodě se často shledáme s ještě jedním způsobem formování prostoru člověkem. Jde o místa, která nikým naplánována nebyla, ale která byla a stále jsou velmi organicky drobnými proměnami formována v závislosti na instinktech lidí, kteří se v dané oblasti pohybují. Řeč je například o vzniku pěšin v lesích. Nikdo pěšiny pečlivě nepromyšlel, nikdo je neplánoval a podle plánu vědomě nerealizoval. Pěšina vznikla organicky a tento proces trval mnohem déle, než by trvalo naplánování a například vydláždění cesty v obci.

Lesem jednoduše prošel člověk se záměrem někam dojít, projít lesem v určitém směru. Cestou se vyhýbal stromům, propadlinám, kamení, loužím, vodním tokům a dalším překážkám. Když měl na výběr, jestli obejde strom zleva nebo zprava, vybral si způsob, který mu byl v daný moment instinktivně bližší. Po něm tím samým nebo podobným směrem během týdnů, měsíců či let prošlo množství lidí a každý z těchto jedinců činil svá instinktivní rozhodnutí. Buďto byla rozhodnutí stejná a trasa se postupně u lidí opakovala, nebo se

⁸⁰ www.maps.google.com / <https://goo.gl/EyMKeV>

ukázalo, že volba cesty jednoho z průchozích nebyla přirozená následující většině a trasa se tak odchýlila. Tam, kde byly instinkty nejjednodušší, tam se postupem času začala vyšlapávat pěšina. Každý další, kdo do lesa vkročil a stopy pěšiny zaznamenal, ji pak pravděpodobně pro svou cestu zvolil též v důvěře v opakující se instinkty velkého množství lidí, které cestu muselo vyšlapat.

S postupem času se oblíbené cesty vyšlapávají, zvětšují a v krajině zvýrazňují, zatímco ty odchylující se, nečasté, většině lidem nepřirozené nepoužíváním zanikají. Přetrvávají tak cesty, které se lidem jeví jako dobré, jsou to ty, které často spojují místa nejkratším, nejrychlejším nebo nejméně náročným způsobem. Takto vzniklé stezky žádný jednotlivec nenaplánoval, jejich směry a podoby jsou však často srovnatelně zakořeněné.

Vznik a zánik pěšin – instinktivní volba trasy při obcházení překážky:

Obrázek č. 21 - Lofoty, Norsko, foto: Sára Roeselová⁸¹

⁸¹ <http://sara.roeselova.cz/2014/11/21/norsko-ii-lofoten-ostrovy> (27. 6. 2016)

6.4 Pronikání do neznámé struktury

Jen těžko můžeme jedním douškem poznat atmosféru celého města. Těžko můžeme do tohoto prostoru proniknout ve snaze obsáhnout ho naráz jako jeden celek. Veřejný prostor je bludištěm, křížením názorů, proudů, směrů. Pronikat do něj je však nezbytné, chceme-li si k vlastnímu prostředí tvořit vztah. Chceme-li mít město rádi, nazývat ho domovem, je třeba mu rozumět, znát ho. Schulz uvádí právě „*snahu člověka orientovat se v neznámém prostředí*“ jako součást „*životní pouti*“.⁸² Čím více ho známe, tím hlouběji v něm můžeme zakořenit, nebo ho můžeme o to přesvědčeněji odmítnout. „*Identifikace je základem pro pocit člověka, že někam přináleží.*“⁸³ Pochopit takové množství dění naráz je však problematické. To, co nám může pomoci, je klíč, kterým krok po kroku pronikneme do jeho spletnosti. Tímto klíčem nám může být poznávání jednotlivých míst. Opět je třeba věnovat moment pojmu místo, tentokrát pomocí pojmů z latiny. Na jedné straně leží slovo *locus*, případně odbornější *positio*, na druhé straně pak pojem *spatium*. Významy těchto pojmů jsou dávány do následující souvislosti: „*locus je místo ve smyslu umístění, pozice, zatímco spatium je místo k pohybu, jak je známe z českého 'mít/nemít dost místa', a s tím pak i např. vzdálenost, mezera, rozměr.*“⁸⁴ Tato dualita se dá v kontextu veřejného prostoru chápat jako na jedné straně jednotlivé body, místa utvořená lidským zásahem a na druhé straně jako linie, které tato místa spojují, popřípadě prostor, který vyplňuje mezery mezi nimi, kterým měříme vzájemné pozice a vzdálenosti.

V předešlých kapitolách zazněly úvahy o vztahu místa a cesty k němu. Když vztáhneme takovou sestavu míst a cest na celá města a *kulturní krajinu*, dojdeme ke spletné struktuře bodů a spojnic. Tuto strukturu umíme zidealizovaně reprezentovat mapami všeho druhu. Dnešní města nemají obvodové hradby, ty už se dávno nacházejí jen jako historický prvek v městských centrech. Městská struktura se tedy relativně volně rozlévá do okolní krajiny, přechází v méně obydlenou, místy zcela neobydlenou krajinu a o pár jednotek desítek či stovek kilometrů dál se opět vcelku plynule zahušťuje a přechází do mapy jiného města. Je

⁸² NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius Loci, k fenomenologii architektury*. Praha: Odeon, 1994. ISBN 80-207-0241-5. s. 9

⁸³ NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius Loci, k fenomenologii architektury*. Praha: Odeon, 1994. ISBN 80-207-0241-5. s. 21

⁸⁴ AJVAZ, Michal, HAVEL, Ivan M., MITÁŠOVÁ, Monika. *Prostor a jeho člověk*. Praha: Vesmír, 2004, ISBN 80-85977-60-5, s. 80

tedy třeba začít od nejmenších součástí těchto struktur; poznávat jednotlivá místa a vnímat cesty k nim. Moural trefně přichází se situací, v níž člověk ví, kam jede, ale zvláště v případě městské dopravy, přenechá otázku ‚kudy‘ na někom jiném. Ví tedy, na jakém místě se na konci cesty ocitne, ale může mít velmi zkreslenou představu o tom, kde se místo nachází v širších souvislostech. Může se mu tedy stát, že z centra vyjíždí do různých městských čtvrtí, které poznává, ale vůbec ho nenapadne, že se tato dvě, v jeho mysli izolovaná, místa, mohou nacházet v krátké pěší vzdálenosti od sebe. To vše proto, že otázka kudy se na místo dostane, nebyla pod jeho kontrolou.⁸⁵

S časem stráveným v určitém prostředí si v mysli zahušťujeme mentální strukturu představy o něm a uvědomujeme si souvislosti jednotlivých jeho míst a stejně tak si skrze vztah k dílčím částem tvoříme názor na celek.

Měla jsem možnost prožít roční relokaci do velmi odlišného zahraničního prostředí, odlišného jak rázem krajiny, tak kulturně. Vztah jsem si k nové zemi, k novému městu, nevytvořila naráz. Naopak bylo mým instinktem si hned od příletu tvořit názory na místa, těch sympatických se chytit, pobýt na nich alespoň pár minut, pozorovat dění okolo, poznat je a následně se posunout k dalším. Zpětně by se dal tento proces nazvat právě procesem již diskutované ‚identifikace‘. Tento instinkt jsem měla i v Helsinkách, ve městě, kde jsem pouze dočasně setrvala při přestupu cestou do svého cílového města, kde jsem pak daný rok strávila. Když jsem prvně vystoupila v centru Helsinek, bylo hlavní nádraží jediným mně známým bodem v celém městě, ke kterému jsem se mohla vztahovat, avšak i během pouhých dvou následujících dnů strávených v Helsinkách jsem si utvořila vztah k několika dalším místům. Při druhém navštívení města jsem se na tato místa mohla vrátet, už jsem je znala, mohla jsem je považovat za svá, využít je jako výchozí body pro poznávání dalších cest a dalších míst. Měla jsem k nim nejen vztah, ale též mi v mysli vytyčovala fyzickou strukturu města, kterou jsem dalším pobytem rozšiřovala a zahušťovala. Schopnost orientace zde tedy posloužila jako prostředek k identifikaci s místy. Tato místa figurovala jak ohniska v širším prostoru, ke kterým pro mne bylo možné se při opakované návštěvě vztáhnout. Nestrávila jsem ve městě mnoho času, vlastně jen několik dní, ale jelikož se v mé hlavě jednalo o město

⁸⁵ AJVAZ, Michal, HAVEL, Ivan M., MITÁŠOVÁ, Monika. Prostor a jeho člověk. Praha: Vesmír, 2004, ISBN 80-85977-60-5, s. 87

patřící do země mého nového dočasného domova, aktivně jsem se s ním snažila sžít. Zpětně si mohu vybavit jednotlivá místa, kabiny, prostory, ke kterým jsem se ve městě stačila vztáhnout a skrze které teď vnímám atmosféru města jako takového, přesto že celé ho zdaleka neznám. Jak říká Schulz: „*Jestliže se sídla organicky vážou ke svému prostředí, slouží jako ohniska, v nichž je charakter prostředí zhuštěn a ,vysvětlen' (...) umělé prostředí obsahuje artefakty či ,věci', jež mohou sloužit jako vnitřní ohniska a tak zdůrazňovat shromažďovací funkci sídla.*“⁸⁶

Jsem si zároveň jista, že pokud bych se do Helsinek vrátila a poznala v nich několik nových míst, můj dojem z města by se výrazně proměnil s nově nabytými dojmy a souvislostmi.

Jakmile jsem stejným způsobem začala pronikat do dalšího nového města, ve kterém jsem následně strávila celý rok, tento proces poznávání a tvoření vztahů k celku skrze jednotlivosti se stával s časem výrazně propletenější a hlubší. Mít kam ve městě jít, kam se vracet, kam chodit s určitým cílem a odkud poznávat místa další, to vše pro mě definuje opravdové 'bytí' v daném prostoru. Tento můj citěný přístup potvrzuje Schulz následovně: „*Je bezpochyby možné orientovat se v nějakém místě, aniž bychom se s ním identifikovali (...) a je také možné cítit se někde doma a přitom se dobře nevyznat v prostorové struktuře místa (...) Opravdu patřit k nějakému místu však předpokládá, že jsou plně rozvinuty obě psychické funkce.*“⁸⁷ Až tehdy si člověk může opravdu připadat, jako místní, tvořit si na prostředí podložený názor. Až tehdy se také může cítit, že má právo se ve veřejném prostoru realizovat. Není samozřejmé fungovat ve veřejném prostoru přirozeně a aktivně, dokud si v něm člověk připadá jako host. Jakmile však začneme považovat několik prvotních míst za 'svá', můžeme začít považovat za 'své' i město jako celek. Jsem místní, jakmile vím, kam chci jít a kudy se tam dostat.

⁸⁶NORBERG-SCHULZ, Christian. Genius Loci, k fenomenologii architektury. Praha: Odeon, 1994. ISBN 80-207-0241-5. s. 10

⁸⁷NORBERG-SCHULZ, Christian. Genius Loci, k fenomenologii architektury. Praha: Odeon, 1994. ISBN 80-207-0241-5. s. 20

7 DIDAKTICKÝ PROJEKT – Tvorba kabin ve veřejném prostoru

7.1 Motivace a záměry

7.1.1 Cílová skupina: 1. a 2. stupeň gymnázia, 2. stupeň ZŠ

7.1.2 Forma a prostředí:

Dvoudenní výjezdní projekt – buďto samostatný výtvarný projekt, realizovaný například jako víkendový plenér, nebo jako součást seznamovacího či poznávacího kurzu nebo ŠVP. Projekt je možné realizovat v různě zahuštěných a rozsáhlých podobách, šlo by jej též, ačkoli ne ideálně, adaptovat na režim školních hodin. Primárně je však navržen jako dvoudenní. Prostředí realizace je libovolné, doporučením je však venkov, kde je většina prostoru přírodního charakteru, tudíž je srozumitelná a obsahuje mnoho přírodního materiálu. Zároveň je však ideální přítomnost menší vsi, ze které je možné se použít o společenských souvislostech a fungování lidí a vesnické struktury v prostoru.

7.1.3 Didaktická motivace:

Tvorba v ploše, tříbení klasických technik, objevování neobvyklých postupů, výuka grafickým metodám, modelování, ilustrace, fotografie, to vše je běžnou součástí hodin výtvarné výchovy. Shledávám však jistou absenci ve výuce stran prostoru a jeho vnímání a také v práci s veřejným prostorem, který je však součástí našeho dennodenního života.

Již zazněla analogie mezi vizuální gramotností, která je zcela nepochybně jedním z nejdůležitějších cílů výtvarné výchovy, a gramotností týkající se prostoru. Učení se pojmům jako rytmus, kompozice, nálada, barva apod. je častější a možná i snazší ve vztahu k ploše, než ve vztahu k prostoru, případně u čistě umělecké prostorové tvorby, než u tvorby prostoru a objektů v rámci složitějších nejen vizuálních, ale též kulturně-historických kontextů reálného světa. Již samotná slovní zásoba spojená s dosažením gramotnosti v prostoru je problematická ve své neurčitosti a v množství přítomných filosofických přesahů. s problematikou prostorových souvislostí, pojmů, pravidel, stejně tak však tvůrčích možností se pokouší tato práce poprat. Zároveň je cílem nabídnout pojmy, postupy a aktivity, pomocí

jichž je možné začlenit rozumění prostoru a tvorbu v něm do rejstříku cílů, jichž se snaží výtvarná výchova dosáhnout.

Celému tomuto procesu velmi věrně slouží téma kabiny, na kterém je možné demonstrovat velké množství principů a pojmů spojených s tvorbou v prostoru. Tento vztah kabiny k širšímu tématu však funguje i opačně, tedy že je třeba získat širší povědomí o prostorových principech, aby mohl člověk plnohodnotně v prostoru tvořit.

Je ještě na místě zmínit pedagogickou snahu ve vztahu k tvorbě prostoru projektu Architekti ve školách v rámci Fakulty architektury na Českém vysokém učení technickém v Praze, jejichž témata, ačkoli přímo zaměřená na architekturu a urbanismus, se často potýkají s podobnými principy a pojmy, jako tato práce.⁸⁸

7.1.4 Slovní zásoba tématu:

Teoretická část této práce se pečlivě zabírá možnostmi jednotlivých pojmů užitečných pro diskusi nejen o veřejném prostoru a o prostorové tvorbě. k mnohým z těchto pojmů je možné přistupovat různými způsoby, resp. je možné je chápat více či méně povrchně a více či méně i v oboru filosofie. Právě nad těmito přístupy je třeba se zamyslet a utvořit si na ně názor, prozkoumat jejich možnosti, jelikož jejich slovníková definice zdaleka nepočítá se všemi tvůrčími možnostmi jejich využití. Cílem jedné z úvodních aktivit bude proto zavedení několika základních pojmů nezbytných pro další zabývání se tématem. Jedná se o následující pojmy: prostor, místo, bod, charakter, atmosféra, identifikace (příslušnost), směr, hranice.

Posledním pojmem, o kterém bude řeč, bude samotná *kabina*, a to kam ji mezi již zavedené prostorové pojmy zařadit a nalézt a argumentovat pojmy, se kterými má společné vlastnosti.

⁸⁸ <http://www.architektiveskole.cz/projekty>

7.2 Projekt

7.2.1 Úvod - představení tématu a zavedení pojmů

V úvodu bude krátce řeč o tom, jakou roli hrají veřejný prostor, místa a kabiny či objekty v našem dennodenním světě. Jakým způsobem tyto pojmy běžně používáme, když chceme někomu popsat místo, když nám někdo říká, kde ho máme například potkat. Jde tedy o teoretizaci běžných výroků jako „*Potkáme se u sochy.*“ nebo „*Sedím pod stromem.*“

Tyto dva scénáře budou reprezentovány výraznými grafickými značkami na bílém velkoformátovém papíře. První věta bude mít dva odlišné scénáře, druhá jen jeden. Na všech těchto situacích budou následně demonstrovány možnosti, které v prostoru máme, jak prostor vnímáme v různých situacích a jaké pojmy jsou pro dané situace užitečné.

První věta: „*Potkáme se u sochy.*“ bude mít varianty sochy v hustém parku a sochy na rozlehlém náměstí. Obě tyto varianty budou ale znázorněny ve stejném měřítku, aby bylo možné rozdílné vnímání prostoru nakonec srovnávat. Druhá věta: „*Sedím pod stromem.*“ bude znázorněna jako scéna v parku se shlukem stromů, několika osamocenými stromy a volným travnatým prostranstvím.

Úkolem každého bude, aby přišel k plánu na papíře a jemně tužkou vyznačil hranice místa, které by ve dvou různých situacích označil jako ‚u sochy‘. u druhého scénáře bude mít za úkol udělat nevýraznou tečku tam, kde by mu bylo v parku nejpříjemnější sedět a číst si a křížek tam, kde by nejradši seděl a povídal si s několika kamarády. Nevýrazné značky tužkou mají ten účel, aby se mohl každý jednotlivě soustředit primárně na plán, nikoliv na názory spolužáků. Případně je možné názory zakreslit jednotlivě na menších formátech a posléze až vyplnit do společného plánu.

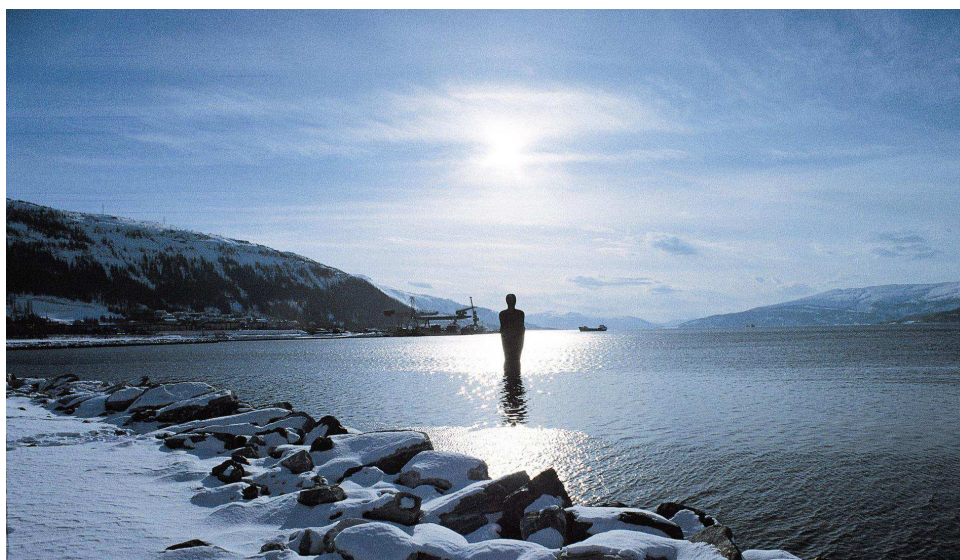
Následuje několik možností směrů, jimiž se může další diskuse ubírat. v případě první věty je možné zabývat se tím, co vlastně znamená ‚u sochy‘. Zda toto slovíčko ‚u‘ vyjadřuje fyzický kontakt se sochou, vzdálenost několika metrů, případně několika desítek metrů, nebo i stovek.

Odpověď na tuto otázku můžeme vztáhnout na situaci, kdy se bude socha nacházet na malém prostranství v parku, kde je poblíž mnoho stromů. v takové situaci nebude ono ‚u sochy‘ znamenat více než několik metrů. Rozdílné to však bude při představě sochy a

rozlehlém náměstí, kde široko okolo sochy není nic dalšího, kde je socha jediný dominantní prvek na dané ploše. Potkat se v takovém scénáři ‚u sochy‘ může snadno znamenat i několik desítek metrů. Problematiku prostorových vztahů a subjektivity jejich vnímání popsal ještě z jiného pohledu na příkladu malířovy tvorby obrazu Merlau-Ponty takto: „*Blízko sebe vidí strom, pak upře pohled o něco dále na cestu a nakonec až k obzoru a podle toho, nač právě upírá zrak, se pokaždé mění zdánlivá velikost ostatních předmětů.*“⁸⁹ v případě druhého výroku je možné diskutovat nad tím, proč zvolit sezení pod stromem radši než sezení na volném prostranství. Strom poskytuje stín, je možné se o jeho kmen opřít, ochrání před slabým deštěm. Volba posazení u stromu ale také velmi ovlivňuje to, jak se budeme v daném čase cítit. Strom může poskytnout něco fyzického, k čemu můžeme dočasně patřit, usnadní nám orientaci, prostor pod stromem je též možné uchopit a ohraničit jako konkrétní místo, prostorovou kabinu pod korunou stromu. Je tedy možné se se stromem identifikovat a vracet se k němu.

Po této úvodní aktivitě trvající okolo třiceti minut bude následovat začátek samotného projektu.

K tématu sochy na rozlehlém prostoru:

Obrázek č. 22 - *Havmannen*, Antony Gormley, 1995⁹⁰

⁸⁹ MERLAU-PONTY, Maurice. Svět vnímání. Praha: Oikoymenh, 2008. ISBN 978-60-7298-287-5. s. 19.

⁹⁰ <http://www.skulpturlandskap.no/artwork/havmannen> (27. 6. 2016)

Kabina tvořená korunou stromu:

Obrázek č. 23 - Andy Goldsworthy⁹¹

⁹¹ <https://www.artsy.net/artist/andy-goldsworthy-2> (27. 6. 2016)

7.2.2 Mapa

7.2.2.1 Dokumentace okolí

Tento blok má za úkol propojit již známé a srozumitelné přístupy k prostoru s novými tématy, jimiž je možné se v prostoru zabývat. Již známými a srozumitelnými principy je existence mapy a práce s ní a je jimi též zacházení s běžnými vzdálenostmi v jednotkách metrů, nikoliv kilometrů, ty už jsou svou délkou pro běžné vnímání blízkého okolí příliš abstraktní. Jelikož je ale technicky náročné měřit krajinu i malého měřítka v metrech, bude pro tuto aktivitu zvoleno měřítko kroků. Ve snaze o standardizaci proběhne několikaminutová aktivita, při níž všichni zúčastnění odkrojují ze společné startovací linie deset kroků a srovnají s ostatními, jak daleko došli. Pro dosažení co nejpřesnějších výsledků pak bude ideální, aby ti vysocí kroky lehce zkracovali a naopak ti vzrůstem nízcí kroky lehce natahovali.

Následně se v závislosti na počtu a věku zúčastněných rozdělí skupina na jednotlivce nebo na dvojice (při větším počtu nebo mladším věku žáků) a každý bude vybaven papírem, tvrdou podložkou a tužkou, případně několika málo pastelkami kontrastních barev.

Bude určen společný výchozí bod, od něhož se každý jednotlivec (případně dvojice) vydá určeným směrem a bude mít za úkol v co nejpřesnějším držení daného směru odkrokovat 500 metrů, což je podle věku účastníků zhruba 600 až 700 kroků. Jakmile tuto vzdálenost odkrojují, budou mít za úkol se navracet a mapovat cestou celou svou výseč kruhu určenou původním směrem. Při větším množství účastníků bude výseč společného kruhu menší, při menším počtu žáků bude výseč širší. Úkolem bude, co nejpřesněji zakreslit kudy vedou cesty, kudy tečou potoky, kde jsou stavení, kde posedy, kde je les, kde louka a kde pole, kudy je možné projít a kudy ne. Tyto objektivní charakteristiky bude každý cestou graficky zaznamenávat. Doporučením bude například vlastní rastr pro udržení měřítka zaznamenávání.

Druhým aspektem, který budou všichni cestou dokumentovat, je atmosféra a charakter procházeného prostoru. Tyto dojmy si bude každý zaznamenávat formou psaných poznámek, jednotlivých slov nebo celých vět, nebo pomocí pastelek a tužky zakreslováním například rvavých a světlých ploch do svého plánu. Obojí pro účely následného poreferování ostatním.

Tato fáze by měla trvat zhruba 2 hodiny. Podle celkových časových možností je možné zúžit či rozšířit dokumentovanou oblast.

7.2.2.2 Tvorba společné legendy

Pro účely společného tvoření mapy a pro seznámením se s principem stylizace a grafické reprezentace proběhne rychlá aktivita (cca 30 minut) během níž každý jednotlivec navrhne grafickou značku nebo strukturu pomocí níž bude v mapě znázorněn určitý krajinný prvek. Jedná se o následující prvky: polní cesta, silnice, dům, zastávka vlaku, zastávka autobusu, železnice, elektrické vedení, posed, vodní tok, lávka, most, rybník, les, louka, pole, keř. Všechny tyto značky budou následně zaznamenány do společné legendy.

7.2.2.3 Mapa a vyprávění

Za vzájemné spolupráce ohledně návaznosti jednotlivých výsečí a za použití společné legendy bude vytvořena společná mapa. Nad mapou poté proběhne rychlé vyprávění, v němž každý jednotlivec či dvojice poreferuje o charakteru své dokumentované oblasti, a to co do atmosféry, světelnosti, přehlednosti, směrů, rytmu, nálady, drsnosti, vlastního dojmu jakéhokoliv druhu.

7.2.3 Vlastní realizace

7.2.3.1 Volba místa

Společná mapa a vyprávění skupině poslouží k vytvoření základního jak geografického, tak pocitově charakterového povědomí o blízkém okolí, v němž se budou všichni dále pohybovat a v němž budou i tvořit. Jejich úkolem pro zbytek dne je, najít ve zdokumentované oblasti nějaké místo nebo prostředí s určitým charakterem, který daného studenta nějakým způsobem osloví, které bude v něčem zajímavé, se kterým se bude student nějakým způsobem identifikovat. Jakmile toto místo nalezne, bude jeho úkolem tam o samotě strávit zbytek dne – podle časového rozložení i několik hodin. Předem vybaven skicákem a libovolnými výtvarnými prostředky bude úkolem místo zdokumentovat. Nejde pouze o dokumentaci formálních prostorových vztahů v jejich pravé podobě, nýbrž o zaznamenání

toho, co v místě vytváří specifickou atmosféru, jeho osobitý charakter. Pokud cítíme v místě přítomnost tvarů určujících směr, centralitu nebo například uzavřenost či ohraničenost, zaznamenáme to, pokud jde o barevnost nebo světelnost místa, zdokumentujeme místo s ohledem na tyto jeho aspekty. Důležité je v místě opravdu strávit nějaký čas, uvědomovat si, co se v místě děje; zda se jedná o náves, kde posedávají lidé, nebo o cestu, kudy jen občas někdo projde, nebo něco projede, nebo o les, ve kterém nikde nikdo není. To vše je pro kontext a pro rozumění místu nesmírně důležité.

Již během tohoto času stráveného na vybraném místě budou studenti přemýšlet o možných prostorových realizacích v daném prostoru na základě zaznamenaných a pojmenovaných charakteristik. v návaznosti na teoretickou část práce je účelem zásahu, vytvořením kabiny, znázornit přítomné kvality a významy; promyslet vizualizaci, doplnění a symbolizace.

Pokud je ta možnost, je dobré o místech zjišťovat co nejvíce i od místních. Dozvídat se legendy, nebo jen jak daná lokalita funguje, kdo na místo chodí a za jakým účelem, zda je populární nebo nikoliv atd. Na to všechno je pak možné při tvorbě kabin navázat.

Na závěr dne bude možné všechny nápady konzultovat jednotlivě, nebo společně, kdy každý představí své místo, způsob, jakým chce do místa zasáhnout a jaký má mít charakter nově vzniklá kabina, případně jak její vznik ovlivní charakter celého místa. Zumthorovými slovy vyjádřeno to, čeho alespoň část by se měl ve svém místě každý snažit nalézt a prostými slovy pojmenovat: „*co mě tady tak zaujalo? Všechno. Věci, lidé, vzduch, hluky, zvuky, barvy, jsoucnost materiálů, textury i tvary. Tvary, kterým rozumím. Tvary, které se pokouším číst. Tvary, které mi připadají krásné. A co ještě mě tam zaujalo? Moje rozpoložení, poje pocity, moje očekávání...*“⁹²

7.2.3.2 návrh a realizace

Během dopoledne dalšího dne bude program o něco volnější a individuálnější. Bude možnost konzultovat návrhy a společně vymýšlet konkrétní technická vyjádření a provedení daných myšlenek v rámci dostupných, primárně přírodních, materiálů. v průběhu dopoledne každý na svém místě realizuje svou kabinu a zakreslí její místo do společné mapy.

⁹² ZUMTHOR, Peter. Atmosféry. Zlín: Archa, 2013. ISBN 978-80-87545-22-5. s. 17

Takovéto zadání může být pro mnohé náročné ve své abstraktnosti. Většina literatury zabývající se tímto tématem v rámci filosofického přesahu není ideálním východiskem pro samotné studenty k jejich tvorbě, jelikož se pohybuje v příliš teoretické rovině a málo pojmy propojuje s realitou běžného života, která by byla studentům blízká a srozumitelná. Tuto službu však lépe plní knížky Petera Zumthora, který popisuje mnoho podobných prostorových principů, které však vztahuje na konkrétní situace. o těchto situacích pak vytváří slovní obraz za použití běžných a srozumitelných slov. Tímto způsobem ‚maluje‘ mnoho zajímavých atmosfér a scén, které mohou být při tvorbě v prostoru velmi inspirativní.

Každý by se měl ve svém zásahu snažit dosáhnout harmonie, podnětného napětí, konstruktivního dialogu mezi krajinou a kabinou. Zumthor tuto část tvůrčího procesu popisuje takto: *„Proto musím jako tvůrce, znovu a znovu procházet toutéž procedurou: přesně se dívat, vpustit k sobě lásku, převzít péči, nalézt správné měřítko, plánovanou stavbu v duchu opakovaně umisťovat do krajiny a sledovat, jestli mnou stavbu akceptuje.“*⁹³

Ladislav Benyovzský soulad mezi krajinou a lidským zásahem vyjadřuje na příkladu boudičky v přírodě takto: *„Ta řeka, les a časté bouře jí neublíží, protože není vůči jejich souvislosti něčím vnějším, nečelí jí, nýbrž děje se s ní.“*⁹⁴

Samotný proces tvorby, jak problém pojmenovává Pallasmaa⁹⁵ je nutně doprovázen prací a pocitem nejistoty a očekávání. Ve školním prostředí v rámci výtvarné výchovy si všímám častého fenoménu, kdy studenti čekají na vnuknutí nápadu, který bude rovnou kompletním řešením, nejlépe dostatečně efektním. Není však časté si uvědomovat, že tvůrčí proces nespočívá nutně jen v čekání na ‚políbení múzou‘, nicméně v procesu hnaném prací. Nejistota z výsledku je pak to, co práci doprovází v celém jejím trvání. Pocit klidu a zadostiučinění se dostavuje až s finálním a zároveň dobrým řešením. Takováto tvůrčí nejistota v procesu je v rámci výtvarné výchovy velmi problematickou záležitostí. Jde o moment, který dokáže studentův proces paralyzovat v postupu vpřed. v tento moment přichází do hry kontakt mezi spolužáky, ale hlavně konzultace nápadů s vyučujícím, který musí být schopný stavět na studentově nápadu a bez výjimky ho vždy konzultací posunout

⁹³ ZUMTHOR, Peter. Promýšlet architekturu. Zlín: Archa, 2013. ISBN 978-80-87545-24-9. s. 90

⁹⁴ AJVAZ, Michal, HAVEL, Ivan M., MITÁŠOVÁ, Monika. Prostor a jeho člověk. Praha: Vesmír, 2004, ISBN 80-85977-60-5. s. 141

⁹⁵ PALLASMAA, Juhani. Myslicí ruka – Existenciální a ztělesněná moudrost v architektuře. Zlín: Archa, 2012, ISBN 978-80-87545-09-6. s. 112

o krok dál. Rolí učitele v žádném případě není studentův problém vyřešit, jeho účast spočívá ve spolehlivém vedení touto nejistotou, kterou s sebou tvorba přináší.

7.2.3.3 procházka s reflexí

V případě potřeby bude ještě po polední pauze vyhrazen krátký čas na dotváření svých kabin. Následně proběhne společná procházka, během níž se obejdou všechny realizace. Procházka bude vedena podle společné mapy, čímž bude i v praxi ověřena její funkčnost. Na svém místě každý stručně připomene souvislosti širšího místa, kdo a proč zde chodí, co je v okolí, zda je místo oblíbené a proč atd. Následně také představí charakteristiky místa, které mu přišly zajímavé a jakým způsobem se na ně rozhodl navázat ve vlastní realizaci. Možnost vyjádřit se a diskutovat budou mít všichni zúčastnění.

8 ZÁVĚR

Najít ‚své‘ ve svém životním prostředí není pouze úkolem nově přistěhovalých. Domnívám se, že jde do stejné míry i o úkol těch, kteří v určitém místě vyrůstali a nyní v něm dospívají. Z dětství můžeme mít vzpomínky z mnohých míst, zpětně však zjišťujeme, že jsou v našich myslích tato místa výrazně zkreslená. S tím, jak v určitém prostředí vyrůstáme, chodíme do školy, na návštěvy, osvojujeme si místa a cesty mezi nimi. v tomto osvojovacím procesu začínáme vlastním domovem, spolu se schopností pohybu po prostoru se naše obzory rozšiřují za hranice místnosti, bytu, domu, ulice. Během dalších let samostatně objevujeme další části města, zbytek země i zahraničí. Velká část tohoto objevování se však děje v zaběhlých trasách běžného pohybu. S rutinním opakováním cest se dostavuje lhostejnost k okolí; cestou do školy si v tramvaji čteme, hledíme do telefonu, posloucháme hudbu, málokdy se však aktivně snažíme vnímat cestu, kterou jedeme a to, co vidíme.

Veřejný prostor si nikdo nemá nárokovat, zároveň má však patřit všem. Nešťastným výsledkem této ambivalence je moment, kdy jsou určité části veřejného prostoru ve výsledku nejvíce ničí, jelikož nejsou tací, kteří by se nezdřáhali považovat je za své. Aby mohl být veřejný prostor opravdu veřejným, musí ho lidé považovat více za svůj. Realizovat se ve veřejném prostoru ať už aktivitou, či pouhým pobytem, však může vyžadovat jistou dávku odvahy. Zároveň se domnívám, že období dospívání ve věku střední školy je přesně ten čas, kdy by měli ti, kteří k tomu nedospějí sami, být ponouknuti, navedeni, učeni vnímat okolí, hledat si v něm svá místa a skrze ně si k širšímu celku, ke kterému přísluší, tvořit vztah, identifikovat se s ním a orientovat se v něm.

Podstata tohoto principu není nutně v moralizování nad výchovou aktivních občanů měst a zemí, jde o jednotlivce a možnosti jejich vlastní realizace. Veřejný prostor slouží jako rozšíření prostoru našich domovů, škol či zaměstnání. Díky veřejnému prostoru expanduje prostor, ve kterém můžeme volně přebývat. Znalost vlastního prostředí zásadním východiskem pro budoucí tvoření názorů na jiná města své země nebo města zahraničí. Prostor, v němž trávíme čas, vyrůstáme, tvoříme si první nezávislé názory, je pro nás prvotním měřítkem, podle něhož budeme v budoucnu hodnotit okolní svět. Těžko nám k tomu poslouží město, vesnice nebo krajina, s nímž se neidentifikujeme, jež neznáme a k němuž nemáme vztah.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

AJVAZ, Michal, HAVEL, Ivan M., MITÁŠOVÁ, Monika. Prostor a jeho člověk. Praha: Vesmír, 2004, ISBN 80-85977-60-5

CÍLEK, Václav. Krajiny vnitřní a vnější, Texty o paměti krajiny, smysluplném bobrovi, areálu jablkového štrúdlu a také o tom, proč lezeme na rozhlednu. Praha: Dokořán, 2010. ISBN 80-7363-042-7

CROWE, Norman. Nature and the Idea of a Man-Made World: An Investigation Into the Evolutionary Roots of Form and Order in the Built Environment. Mit Press, 1997. ISBN 0262531461.

FIALA, Jiří. Výška, šířka, hloubka, čas – vybrané meditace filosofické. Praha: Malovaný kraj7, 2013. ISBN: 978-80-904956-7-8

JAUKKURI, Maaretta. Skulpturlandschaft Nordland / Artscape Nordland. Oslo: Verlag Geelmuyden.Kiese, 1999. ISBN 82-7547-062-5

KRIER, Léon. Architektura - Volba nebo osud. Praha: Academia, 2001. ISBN 80-200-0012-7

MELKOVÁ, Pavla. Prožívat architekturu. Řevnice: Arbor, 2013. ISBN 978-80-7467-047-3.

MERLAU-PONTY, Maurice. Svět vnímání. Praha: Oikoymenth, 2008. ISBN 978-60-7298-287-5

NIKULA, Riitta. Architecture and Landscape: The Building of Finland. Helsinki: Finland Otava Publishing Company, 1993. ISBN 9789511125341.

NIKULA, Riitta. Wood, Stone and Steel: Contours of Finnish Architecture. Keuruu: Finland Otava Publishing Company, 2005. ISBN 9789511201373.

NORBERG-SCHULZ, Christian. Genius Loci, k fenomenologii architektury. Praha: Odeon, 1994. ISBN 80-207-0241-5.

PALLASMAA, Juhani. Myslicí ruka – Existenciální a ztělesněná moudrost v architektuře. Zlín: Archa, 2012, ISBN 978-80-87545-09-6

PALLASMAA, Juhani. The Eyes of the Skin: Architecture and the Senses, 3rd Edition. New York: John Wiley & Sons Inc., 2012, ISBN: 9781119941286

ZUMTHOR, Peter. Atmosféry. Zlín: Archa, 2013. ISBN 978-80-87545-22-5.

ZUMTHOR, Peter. Promýšlet architekturu. Zlín: Archa, 2013. ISBN 978-80-87545-24-9.

SEZNAM POUŽITÝCH INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

https://cs.wikipedia.org/wiki/Maslowova_pyramida (30. 6. 2016)

<http://www.maps.google.com> / <https://goo.gl/EyMKeV> (27. 6. 2016)

<http://www.architektiveskole.cz/projekty> (28. 6. 2016)

SEZNAM VYOBRAZENÍ

Obrázek č.1 – *Andy Goldsworthy*

<http://amaiasanchez.tumblr.com> (25. 6. 2016)

Obrázek č. 2 – *Rovaniemi, vlastní fotografie*

<http://sara.roeselova.cz/2015/10/08/ze-severu-vystava-fotek> (25. 6. 2016)

Obrázek č. 3 – *Norsko, vlastní fotografie*

<http://sara.roeselova.cz/2014/10/21/norsko> (25. 6. 2016)

Obrázek č. 4 – *Around, Waltercio Caldas, 1994*

<http://www.skulpturlandskap.no/artwork/around/>

Obrázek č. 5 – *While you weight 1976-2006, Cildo Mereles, 2009*

<http://www.skulpturlandskap.no/artwork/while-you-weight-1976-2009> (25. 6. 2016)

Obrázek č. 6 – *Tradiční laponská kota*

<http://www.theapricity.com/forum/archive/index.php/t-156627.html> (30. 6. 2016)

Obrázek č. 7 – *Ephemeral Works, Andy Goldsworthy, 2004-2014*

<http://www.npr.org/2015/10/08/446731282/sculptor-turns-rain-ice-and-trees-into-ephemeral-works> (26. 6. 2016)

Obrázek č. 8 – *Woven branch arch, Andy Goldsworthy, 1986*

http://www.goldsworthy.cc.gla.ac.uk/image/?tid=1986_027A (26. 6. 2016)

Obrázek č. 9 – *Národní Park Pallas Tunturi, foto: Sára Roeselová*

<http://sara.roeselova.cz/2014/09/01/objevuju-sever-hlavne-priroda-v-pallas-tunturi-np>
(25. 6. 2016)

Obrázek č. 10 – *Ounasvaara, Rovaniemi, Finsko, vlastní fotografie*

<http://sara.roeselova.cz/2015/05/13/pulnocni-les> (1.7.2016)

Obrázek č. 11 – *Lofoty, vlastní fotografie*

<http://sara.roeselova.cz/2015/10/08/ze-severu-vystava-fotek> (26. 6. 2016)

Obrázek č. 12 – *Inari, Finsko, vlastní fotografie*

<http://sara.roeselova.cz/2014/10/21/norsko> (27. 6. 2016)

Obrázek č. 13 – *Národní park Pallas Tunturi, Finsko, vlastní fotografie*

<http://sara.roeselova.cz/2014/09/01/objevuju-sever-hlavne-priroda-v-pallas-tunturi-np>
(25. 6. 2016)

Obrázek č. 14 – *Epitaph, Toshikatsu Enzo, 1998*

<http://www.skulpturlandskap.no/artwork/epitaph> (25. 6. 2016)

Obrázek č. 15 – *Untitled, Baard Breivik, 1993*

<http://www.skulpturlandskap.no/artwork/uten-tittel-baard-breivik> (26. 6. 2016)

Obrázek č. 16 - *Untitled, Baard Breivik, 1993*

<http://www.skulpturlandskap.no/artwork/uten-tittel-baard-breivik> (26. 6. 2016)

Obrázek č. 17 - *Národní Park Pallas Tunturi, Finsko, vlastní fotografie*

<http://sara.roeselova.cz/2015/10/08/ze-severu-vystava-fotek> (26. 6. 2016)

Obrázek č. 18 - *A New Discussion, Vega kommune, 1992*

<http://www.skulpturlandskap.no/artwork/a-new-discussion> (26. 6. 2016)

Obrázek č. 19 - *Ounasvaara, vlastní fotografie*

Obrázek č. 20 - *Satelitní snímek Rovaniemi*

www.maps.google.com / <https://goo.gl/EyMKeV>

Obrázek č. 21 – *Lofoty, Norsko, vlastní fotografie*

<http://sara.roeselova.cz/2014/11/21/norsko-ii-lofoten-ostrovy> (27. 6. 2016)

Obrázek č. 22 - *Havmannen, Antony Gormley, 1995*

<http://www.skulpturlandskap.no/artwork/havmannen> (27. 6. 2016)

Obrázek č. 23 - *Andy Goldsworthy*

<https://www.artsy.net/artist/andy-goldsworthy-2> (27. 6. 2016)

UKÁZKA OBRAZOVÝCH PŘÍLOH

Soubor dvanácti fotografií formátu A3 vložených do desek stejného formátu.

